

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR FINANSŲ VALDYMO FAKULTETAS
EKONOMIKOS KATEDRA

EMA PALIŪNAITĖ

NEDARBAS IR JO ATSIKADIMO PRIEŽASTYS
LIETUVOJE

Magistro baigiamasis darbas

Vadovas
lekt. dr. I.Panovas

VILNIUS, 2011

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR FINANSŲ VALDYMO FAKULTETAS
EKONOMIKOS KATEDRA**

**NEDARBAS IR JO ATsirADIMO PRIEŽASTYS
LIETUVOJE**

**Viešojo sektoriaus ekonomikos magistro baigiamasis darbas
Studijų programa 62404S109**

**Vadovas
lekt. dr. I.Panovas
2010 05**

Recenzentas

2010 05

**Atliko
VSEmis9-01 gr. stud.
Ema Paliūnaitė
2010 05**

VILNIUS, 2011

TURINYS

ĮVADAS	7
1. NEDARBO TEORINIS ASPEKTAS IR JO ATSIKADIMO PRIEŽASTYS	9
1.1. Darbo jėgos ir nedarbo samprata.....	9
1.2. Nedarbo tipai	14
1.3. Nedarbo atsiradimo priežastys	18
1.4. Nedarbo pasekmės žmogui ir šalies ekonomikai	23
1.4.1. <i>Nedarbo pasekmės žmogui</i>	23
1.4.2. <i>Nedarbo pasekmės šalies ekonomikai</i>	24
1.4.3. <i>Jaunimo nedarbo pasekmės šalies ekonomikai</i>	26
1.5. Užimtumo didinimas ir nedarbo mažinimas	27
2. NEDARBO PRIEŽASČIŲ TYRIMO METODIKA.....	32
3. NEDARBO PRIEŽASČIŲ TYRIMAS	34
3.1 BVP poveikis nedarbo lygiui	34
3.2 Laisvų ir užimtų darbo vietų įtaka nedarbo lygiui	39
3.3 Valstybės darbo rinkos politika ir nedarbo lygis.....	42
3.3.1 Statistikos departamento ir Lietuvos darbo biržos pateikiamų duomenų skirtumai	42
3.3.2 Privalomojo sveikatos draudimo įstatymas.....	45
3.3.3. Minimalus darbo užmokestis	46
3.3.4. Profesinis mokymas	49
3.3.5. Įdarbinimas subsidijuojant	54
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI.....	57
LITERATŪRA	59
ANOTACIJA	63
SANTRAUKA	64
PRIEDAI	67

PRIEDAI

1 priedas. Darbo jėgos struktūra.....	68
2 priedas. BVP ir nedarbo lygio dinamika 1998-2010 m.	69
3 priedas. BVP ir nedarbo lygio dinamika 2008 m. III ketv. - 2010 m. IV ketv.	70
4 priedas. Laisvos ir užimtos darbo vietos 2005-2010 m.	71
5 priedas. Nedarbo lygio ir darbo vietų skaičiaus dinamika 2005-2010 m.	72
6 priedas. Lietuvos darbo biržos ir Statistikos departamento pateikiamas nedarbo lygio rodiklis 1998-2010 m.	73
7 priedas. Statistikos departamento ir Lietuvos darbo biržos pateikiamas bedarbių skaičius.....	74
8 priedas. Nedarbo lygio ir MMA dalies VDU rodikliai 1998-2010 m.	75
9 priedas. ESF finansuojami, profesinio mokymo paslaugas teikiantys, projektai (dalyvavimas, įsidarbinimas, lėšų panaudojimas).....	76
10 priedas. ESF finansuojami, įdarbinimo subsidijuojant paslaugas teikiantys, projektai (dalyvavimas, įsidarbinimas, lėšų panaudojimas).....	77

LENTELĖS

Lentelė. Koreliacinio ryšio stiprumas.....	32
--	----

PAVEIKSLAI

1 pav. Gyventojų klasifikacija.....	10
2 pav. Bedarbių klasifikacija.....	12
3 pav. Nedarbo pasekmės.....	26
4 pav. Darbo rinkos priemonių sistema.....	27
5 pav. BVP ir nedarbo lygio dinamika Lietuvoje 1998-2010 m.	34
6 pav. Nedarbo lygio priklausomybė nuo BVP 1998-2010 m.	36
7 pav. Nedarbo lygio priklausomybė nuo BVP 2002-2008 m.	37
8 pav. Nedarbo lygio priklausomybė nuo BVP 2008 m. III ketv. - 2010 m. IV ketv.	38
9 pav. Laisvos ir užimtos darbo vietos 2005-2010 m.	40
10 pav. Nedarbo lygio ir darbo vietų skaičiaus dinamika 2005-2010 m.....	40
11 pav. Nedarbo lygio priklausomybė nuo darbo vietų skaičiaus 2005-2010 m.	41
12 pav. Statistikos departamento ir Lietuvos darbo biržos pateikiamo nedarbo lygio palyginimas	42
13 pav. Statistikos departamento ir Lietuvos darbo biržos pateikiamo bedarbių skaičiaus palyginimas	44
14 pav. Nedarbo lygio ir MMA dalies VDU dinamika 1998-2010 m.	47
15 pav. Nedarbo lygio priklausomybė nuo MMA dalies vidutiniame bruto darbo užmokestyje	48
16 pav. ESF finansuojami projektai (dalyvavimas, įsidarbinimas, lėšų panaudojimas).....	50
17 pav. Profesiniam mokyme dalyvavusių ir įsidarbinusių asmenų skaičius	50
18 pav. Profesinio mokymo išlaidos	52
19 pav. Profesinio mokymo išlaidų ir gaunamos naudos palyginimas	53
20 pav. ESF finansuojami projektai, teikiantys įdarbinimo subsidijuojant paslaugas	54
21 pav. Įdarbinime subsidijuojant dalyvavusių ir įsidarbinusių asmenų skaičius.....	55

IVADAS

Problema ir temos aktualumas. Nedarbas – tai toks reiškinys visuomenėje, kai dalis darbingų, galinčių ir norinčių dirbti gyventojų yra neužimta t.y. neturi darbo ir negali jo susirasti. Šie gyventojai nedalyvauja kuriant šalies ekonominį produktą. Tai – reiškinys mažinantis žmonių pajamas, smukdantis šalies ekonomiką, bloginantis valstybės finansų padėtį bei sukeliantis daug socialinių ir psichologinių problemų.

Nedarbas yra didelė problema ne tik Lietuvoje, bet ir daugelyje Europos Sąjungos šalių. 2011 m. pradžioje aukštesnis nedarbo lygis nei Lietuvoje užfiksuotas tik Ispanijoje ir Latvijoje, taigi Lietuva pagal nedarbo lygį užima trečią vietą Europos Sąjungoje.

Lietuvoje, skirtingais laikotarpiais nedarbas taip pat kito. Nuo 1998 metų nedarbo lygis Lietuvoje augo iki 2002 metų, tačiau vėliau pradėjo nuosekliai mažėti ir mažėjo septynerius metus, iki 2008 metų pabaigos. 2008 metais, prasidėjus pasaulinei ekonomikos krizei, Lietuvoje nedarbo lygis pradėjo sparčiai kilti. 2007 metais, jis tesiekė 3,9 proc., o iki 2010 metų pasiekė 18 proc. ribą ir tai yra aukščiausias nedarbo lygis Lietuvoje per pastaruosius 12 metų, t.y. nuo to laiko kai Statistikos departamentas 1998 metais pradėjo jį vertinti pagal vieningą palyginamąją metodiką.

Manoma, kad pagrindinė aukšto nedarbo lygio Lietuvoje priežastis yra ekonomikos nuosmukis ir dėl to niekas negalėtų ginčytis, tačiau vien tuo negalima pateisinti ilgalaikio nedarbo šalyje. Ekonomikos ciklą svyravimai, nėra vienintelė nedarbo priežastis, kadangi tai yra natūralus dalykas, po nuosmukio prasideda augimas, kuriam sąlygas paruošia pats gamybos nuosmukis. Jei aukštas nedarbo lygis Lietuvoje būtų tik dėl ekonomikos nuosmukio, tai būtų galima laikyti tik laikina problema, kuri nesunkiai gali būti išsprendžiama, tačiau nedarbo priežastys yra kur kas gilesnės.

Šiuo metu, kai Lietuvoje yra ypač aktuali nedarbo problema, iškyla klausimas, kas iš tikrųjų lemia tokį aukštą nedarbo lygį? Pagrindinė tiriamojo darbo **problema**, yra aukštas nedarbo šalyje lygis ir jo augimą lemiančios priežastys, kurios yra susijusios ne vien tik su ekonomikos nuosmukiu, kaip dažniausiai bandoma paaiškinti, bet ir su valstybės vykdoma politika.

Tyrimo **objektas** – priežastys, lemiančios nedarbo lygį šalyje.

Šio tiriamojo darbo **tikslas** – nustatyti, kokios priežastys lemia aukštą nedarbo lygį šalyje.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išstudijuoti darbo jėgos, nedarbo sampratas, nedarbo lygio šalyje nustatymą.
2. Aptarti kokie yra nedarbo tipai.

3. Atskleisti kokios yra nedarbo priežastys ir aukšto nedarbo lygio pasekmės.
4. Aprašyti kaip Lietuvoje didinamas užimtumas ir mažinamas nedarbo lygis.
5. Ištirti, kokios priežastys lėmė nedarbo lygio augimą.
6. Atlikus nedarbo priežasčių analizę, pateikti išvadas ir pasiūlymus kaip būtų galima spręsti nedarbo problemą.

Moksliniame darbe iškeliamos tokios **hipotezės**:

- Aukštą nedarbo lygį Lietuvoje lemia ekonomikos nuosmukis, prasidėjęs 2008 metais.
- Aukštą nedarbo lygį šalyje lemia ne tik ekonomikos nuosmukis, bet ir valstybės vykdoma politika.

Moksliniame tiriamajame darbe įgyvendinant uždavinius taikomi tokie **tyrimo metodai**:

- Lietuvių bei užsienio autorių mokslinės, ekonominės literatūros studijos ir analizė;
- Statistinių duomenų analizė;
- Grafinis statistinių duomenų vaizdavimas, palyginimas;
- Koreliacinė regresinė analizė

Darbo struktūra. Atsižvelgiant į darbo tikslą ir jam pasiekti iškeltus uždavinius darbą sudaro tokios dalys: įvadas, mokslinės literatūros apžvalga, metodologinė dalis, nedarbo priežasčių tyrimas išvados ir pasiūlymai. Darbo pabaigoje literatūros sąrašas, anotacija, santrauka lietuvių ir anglų kalbomis, priedai.

1. NEDARBO TEORINIS ASPEKTAS IR JO ATSIKIRADIMO PRIEŽASTYS

1.1. Darbo jėgos ir nedarbo samprata

Darbo ir socialinių tyrimų institutas (1998) sąvoką „darbo jėga“ vartoja dvejopa prasme. Darbo jėgą galima suprasti kaip bendrą žmonių sugebėjimą dirbti arba kaip statistinį rodiklį, kuris apibūdina ekonomiškai aktyvių gyventojų skaičių. Darbo jėga kaip bendras žmonių sugebėjimas dirbti yra apibrėžiama kaip „fiziniai ir protiniai žmonių sugebėjimai, kuriuos galima panaudoti ekonominėje ar kitoje visuomeniškai naudingoje veikloje“. (p. 22)

Statistikos departamentas darbo jėgą apibūdina kaip visus užimtuosius ir bedarbius. (2010)

Remiantis ekonominėje literatūroje pateikiamais darbo jėgos sąvokos apibrėžimais, darbo jėga galima vadinti visus šalies piliečius, kurie yra sulaukę darbingo amžiaus (16 metų), kurie yra užimti arba bedarbiai, t.y. jau dirbantys arba aktyviai darbo ieškantys asmenys, visi kurie nori ir gali dirbti. Darbo jėga yra visi darbingi gyventojai (užimti ir neužimti), kurie turi galimybę dalyvauti visuomeniškai naudingoje veikloje, gali kurti materialines vertybes ir teikti paslaugas.

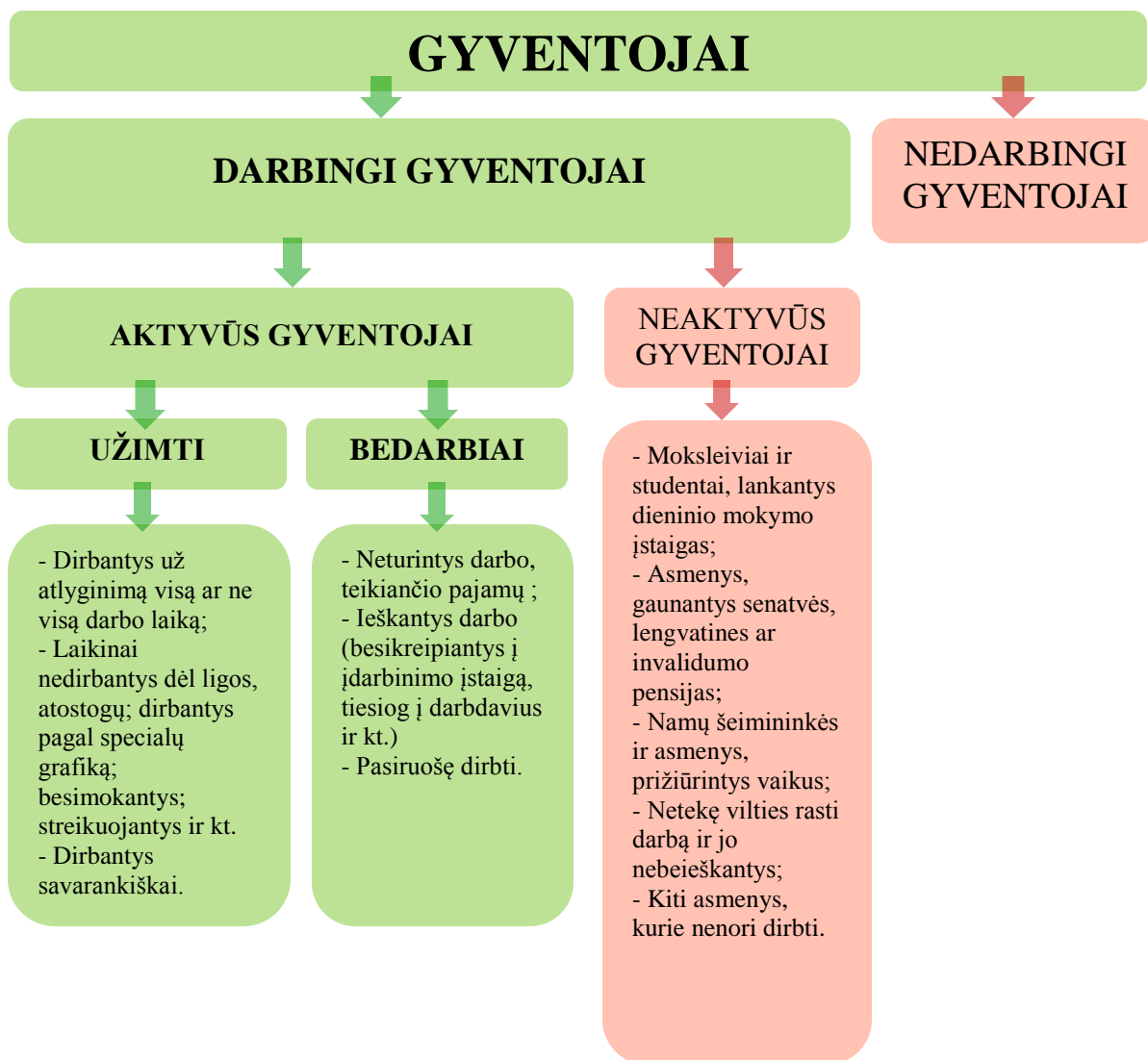
Trumpai tariant – visi šalies gyventojai yra darbo jėgos šaltinis.

Statistikos departamentas (2010) gyventojais vadina nuolatinius šalies gyventojus, kurių skaičius kinta dėl gimimų, mirimų ir migracijos.

Europos Sąjungos šalių statistinės informacijos duomenų bazė EUROSTAT „darbo jėgą“ apibūdina, kaip ekonomiškai aktyvius gyventojus, kurie apima užimtuosius ir bedarbius, bet neapima ekonomiškai neaktyvių gyventojų.

Kiti autoriai pirmiausiai gyventojus skiria į darbingus ir nedarbingus, nes ekonominėse veiklose dalyvauti gali tik darbingi, turintys tam tikras žinias ir sugebėjimus gyventojai.

Remiantis tarptautinės darbo organizacijos (TDO) metodologija, gyventojus galima išskirti į ekonomiškai aktyvius ir pasyvius, būtent ekonomiškai aktyvūs gyventojai sudaro darbo jėgą. Neaktyvių gyventojų negalima priskirti nei prie užimtųjų, nei prie bedarbių. (žr. 1 pav.)

Šaltinis: sudaryta pagal Tarptautinės darbo organizacijos metodologiją, Snieška, Čiburienė, 2001

1 pav. Gyventojų klasifikacija

Paveiksle (žr. 1 pav.) matyti, kuri gyventojų dalis, remiantis įvairiais autoriais, gali būti priskiriama darbo jėgai.

Apžvelgus literatūrą, pastebėta, kad sąvoką „darbo jėga“ visi šaltiniai apibrėžia iš esmės taip pat, remdamiesi Tarptautinės darbo organizacijos metodologija. Darbo jėga gali būti aiškinama kaip žmonių sugebėjimas dirbti arba kaip statistinis rodiklis. Remiantis „darbo jėga“ kaip statistiniu rodikliu – tai visi ekonomiškai aktyvūs gyventojai, sulaukę įstatymo numatyto amžiaus, dirbantys arba aktyviai darbo ieškantys asmenys - toliau bus nagrinėjama nedarbo samprata.

Kalbant apie nedarbą tikslinga išsiaiškinti bedarbio sąvoką. Darbo jėga skiriama į bedarbius ir užimtuosius, taigi bedarbiai yra sudedamoji darbo jėgos dalis.

Lietuvoje vyrauja du pagrindiniai bedarbio sąvokos apibrėžimai. Vienaip „bedarbi“ apibrėžia Lietuvos Statistikos departamentas ir kitaip Lietuvos darbo birža.

Lietuvos Statistikos departamentas apibrėždamas bedarbio sąvoką remiasi Tarptautinės darbo organizacijos bedarbio sąvokos apibrėžimu: „Bedarbis – nedirbantis 15-74 metų amžiaus asmuo, kuris aktyviai ieško darbo (per paskutines keturias savaites kreipėsi į valstybinę darbo biržą ar privačią įdarbinimo agentūrą, darbdavius, draugus, gimines, žiniasklaidą, laikė įdarbinimo testus ar dalyvavo įdarbinimo pokalbiuose, ieškojo patalpų, įrenginių verslui, bandė gauti verslo liudijimą, licenciją, kreditą) ir per apibrėžtą laikotarpį (dvi savaites) gali pradėti dirbti. (Skamaročienė, 2010, p. 5)

Lietuvos darbo birža remiasi Užimtumo rėmimo įstatyme įtvirtintu bedarbio sąvokos apibrėžimu. Bedarbis – tai „nedirbantis darbingo amžiaus darbingas (nuo 16 metų iki Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo nustatyto senatvės pensijos amžiaus) asmuo, kuris nesimoko pagal dieninę ar nuolatinę mokymo formą, įstatymų nustatyta tvarka įsiregistravo teritorinėje darbo biržoje kaip darbo ieškantis asmuo ir yra pasirengęs dalyvauti aktyvios darbo rinkos politikos priemonėse.“

Valstybinio socialinio draudimo pensijų įstatyme numatyta, kad moterims senatvės pensijos amžius yra 60 metų, o vyrams 62 metai 6 mėnesiai.

Tarptautinės darbo organizacijos ir Lietuvos darbo biržos pateikiami bedarbio sąvokos apibrėžimai yra skirtingi. Esminis skirtumas yra darbingo amžiaus ribos. Tiriamojoje dalyje bus naudojami Statistikos departamento ir Lietuvos darbo biržos pateikti duomenys, todėl abi pateiktos bedarbio sąvokos yra aktualios šiame tiriamajame darbe.

Taigi Lietuvoje *bedarbiu* laikomas darbingas, pasiekęs tam tikrą darbingo amžiaus ribą, ekonomiškai aktyvus gyventojas, kuris gali būti užsiregistravęs arba neužsiregistravęs darbo biržoje, tačiau tuo pačiu metu atitinkantis tris pagrindinius reikalavimus: tiriamąją savaitę neturėjo darbo arba privačios veiklos, paskutines keturias savaites aktyviai ieškojo darbo, jeigu būtų pasiūlytas darbas, yra pasiruošęs per dvi savaites pradėti dirbti. Trumpai, *bedarbis* – tai asmuo, kuris gali dirbti, neturi darbo ir ieško darbo.

Užimtumo tendencijas ir nedarbo kitimo dėsningumus išsiaiškinti gali padėti atlikta darbo jėgos struktūrinė analizė. Remiantis Paulavičiaus (1998) pateikiama darbo jėgos struktūra (žr. 1 priedą), bedarbius galima išskirti į 5 pagrindines grupes. (žr. 2 pav.)

Bedarbiai	Požymiai
Pagal išsilavinimą	Aukštasis, aukštesnysis, vidurinis, nepilnas vidurinis
Pagal profesiją arba specialybę	Darbininkai, technikai, inžinieriai, ekonomistai, teisininkai ir kt.
Pagal lytį	Vyrai, moterys
Pagal amžių	Nuo 14 iki 24
	25 - 34
	34 - 44
	45 - 54
	55 - 59
60 ir vyresni	
Pagal nedarbo trukmę	Ilgalaikiai, trumpalaikiai

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis 1 priedu

2 pav. Bedarbių klasifikacija

Išsiaiškinus ir apibrėžus bedarbio sąvoką, jau galima kalbėti ir apie nedarbą, nes nedarbas nuo bedarbių yra neatsiejamas. Reiškiniui, kai žmonės neturi darbo, bet aktyviai jo ieško, ekonominėje literatūroje yra naudojama apibendrinanti sąvoka – nedarbas. Sąvoka „nedarbas“ naudojama kaip kiekybinė arba kokybinė tam tikros gyventojų dalies charakteristika.

Pastaraisiais metais nedarbo problema tapo ypač aktuali tiek paprastiems Lietuvos gyventojams, valstybės valdymo institucijoms, tiek ir visai Europos Sąjungai. Išanalizavus ekonominėje literatūroje pateikiamus nedarbo sąvokos apibrėžimus, galima pasakyti, kad tai yra tam tikra situacija visuomenėje, šalyje, kai tam tikra dalis darbingų jos gyventojų negali ar nenori dalyvauti kuriant valstybės ekonominį produktą, tai situacija, kada tam tikra dalis darbingų gyventojų, neturi darbo, o kartu ir pragyvenimo šaltinio.

Anot Darbo ir socialinių tyrimų instituto (1998), „nedarbas – tai darbo jėgos, kaip gamybos veiksnio, neužimtumas. Tai rinkos ekonomikos šalims būdingas socialinis reiškinys, kurio esmė ta, kad dalis šalies gyventojų, galinčių ir norinčių dirbti samdos pagrindais, neturi darbo“ (p. 69)

Nedarbas yra neigiamas reiškinys šalies ekonomikoje, jam apibūdinti ir jį kokybiškai bei kiekybiškai išreikšti naudojami įvairūs rodikliai.

Ekonomikos literatūroje yra išskiriamas bendras nedarbo lygis ir natūralus nedarbo lygis.

Bendrasis nedarbo lygis

Vienas iš pagrindinių valstybės ekonominės būklės rodiklių – nedarbo lygis.

Nedarbo lygis tiesiogiai išreiškia vieno iš svarbiausių gamybos veiksnių – darbo arba darbo jėgos panaudojimo laipsnį. Nedarbo lygis yra pagrindinis ir dažniausiai naudojamas rodiklis, padedantis kiekybiškai įvertinti nedarbą.

Nedarbo lygis Lietuvoje yra skaičiuojamas skirtingai: Lietuvos darbo birža skaičiuoja pagal vieną metodiką, o statistikos departamentas pagal kitą.

Nedarbo lygis – ekonominis rodiklis, išreiškiamas bedarbių ir darbo jėgos santykiu. Jis parodo, koks yra bedarbių procentas darbo jėgoje. Tai nedirbančios, tačiau norinčios, galinčios dirbti bei darbo ieškančios darbo jėgos ir visos darbo jėgos santykis procentine išraiška.

$$\text{Nedarbo lygis} = \frac{\text{bedarbiai}}{\text{darbo jėga}} \times 100\% = \frac{\text{bedarbiai}}{\text{užimti gyventojai} + \text{bedarbiai}} \times 100\%$$

Pagal šią formulę nedarbo lygį skaičiuoja Lietuvos statistikos departamentas.

Kaip jau minėta, Lietuvoje bedarbių skaičių nustato ir nedarbo lygį skaičiuoja Statistikos departamentas ir Lietuvos darbo birža. Statistikos departamentas atlieka darbo jėgos tyrimus, o Lietuvos darbo birža vykdo teritorinę bedarbių apskaitą.

Lietuvos darbo biržos ir Statistikos departamento bedarbio sąvokos apibrėžimai yra skirtingi, dėl šios priežasties skiriasi ir nedarbo lygio skaičiavimo metodika.

Lietuvos darbo birža registruotą nedarbą skaičiuoja darbo biržose registruotų bedarbių ir darbingo amžiaus gyventojų santykio procentine išraiška.

$$\text{Registruotas nedarbas} = \frac{\text{registruotas bedarbis}}{\text{darbingo amžiaus gyventojai}} \times 100\%$$

Natūralus nedarbo lygis

Anot Darbo rinkos ir socialinių tyrimo instituto, natūralus nedarbo lygis – tai „toks nedarbo lygis, kuris ekonomikos vystymosi požiūriu sudaro optimalų darbo jėgos rezervą, sugebantį pakankamai greitai persiliesti iš vienos ūkio šakos arba teritorijos į kitą, atsižvelgiant į darbo jėgos pasiūlą ir paklausą.“ (p. 67)

Šalyje esant ekonomikos cikliniam gamybos didėjimui arba nuosmukiui, nedarbo lygis svyruoja, jis būna labai aukštas esant ekonomikos nuosmukiui, ir žemas gamybai augant, o natūralus nedarbo lygis, tai toks bedarbių santykis su darbo jėga, prie kurio grįžtama pasibaigus ekonomikos svyravimams.

Ekonomistė Aušra Maldeikienė, teigia, kad nedarbo lygis laikomas natūraliu kai jo norma neviršija 4,5 - 5 procentų. Esant tokiam nedarbo lygiui, galima teigti, kad šalyje yra visiškas užimtumas.

Apžvelgus ekonomikos teoriją galima teigti, kad be minėto bendro ir natūralaus nedarbo lygio ekonomikos teorija nedarbą nagrinėja ir kitais aspektais.

- Nedarbas tarp atskirų socialinių - demografinių grupių. (vyrų ir moterų nedarbo lygis, jaunimo ir vyresnių asmenų nedarbo lygis, nedarbo lygis skirtinguose šalies vietovėse – kaime, mieste, skirtingo išsilavinimo ar tautybės asmenų nedarbo lygis).
- Jaunimo nedarbas – tai ypač aktuali problema Lietuvoje.
- Nedarbas jo trukmės atžvilgiu. Nedarbo trukmė yra vienas iš svarbiausių nedarbo rodiklių, tai yra laiko tarpas, kurį asmuo yra bedarbis. Pagal trukmę nedarbas gali būti ilgalaikis arba trumpalaikis. Trumpalaikis nedarbas – tai toks nedarbas, kuris trunka trumpiau nei metus.
- Dalinis nedarbas.

1.2. Nedarbo tipai

Tam, kad būtų galima kalbėti apie nedarbo priežastis, svarbu aptarti nedarbo tipus. Ekonomistai išskiria tris nedarbo tipus: frikcinį, struktūrinį ir ciklinį. Šie nedarbo tipai skiriasi tuo, kad juos sukelia skirtingos priežastys.

Frikcinis nedarbas. Šis nedarbo tipas dar gali būti vadinamas tekamuoju nedarbu, tai laikinas (migracinis) nedarbas. Frikcinis nedarbas yra trumpalaikis ir neišvengiamas rinkos ekonomikos sąlygomis. Laikinasis nedarbas atsiranda tuomet, kai rinka tampa tiesiog nebepajėgi užtikrinti nuolatinės pusiausvyros, tarp pageidaujamo ir siūlomo darbo.

Žmonės gali laisvai rinktis veiklos rūšis ar darbo vietas, todėl nuolatos atsiranda darbuotojų, kurie konkrečiu laikotarpiu neturi darbo, tačiau ketina greitai pradėti dirbti. Vieni keičia darbo vietas, kiti buvo atleisti, treči yra sezoniniai darbininkai ir tam tikru laikotarpiu neturi darbo. Prie šių asmenų galima priskirti ir jaunus žmones, kurie neseniai baigė mokslus ir pradėjo ieškoti darbo. (Martinkus, 2000)

Frikcinis nedarbas gali atsirasti ir dėl darbuotojų ir dėl pačių darbdavių kaltės, nes darbo rinkoje veikia darbo jėgos paklausos ir pasiūlos dėsniai. Bet koks neatitikimas tarp darbdavio ir darbuotojo gali lemti darbuotojo trumpalaikį (frikcinį) nedarbą. Šis reiškinys nėra pastovus, jis yra laikinas, nes darbuotojas gali susirasti geresnį, labiau jam tinkantį, darbą. Taigi frikcinis nedarbas yra natūralus reiškinys, trunkantis tol, kol asmuo susiranda naują darbą.

Darbo ir socialinių tyrimų institutas (1998) frikcinį nedarbą apibūdina kaip nuolatinio pobūdžio trumpalaikį reiškinį, kuris yra susijęs su rinkos konjunktūros svyravimais. Remiantis žymiu užimtumo problemų specialistu G. Sterlingu pateikiamas toks frikcinio nedarbo apibrėžimas: „Tai nedarbas, atsirandantis dėl darbo išteklių kaitos ir darbo paieškų įprastinių procesų“. (p. 46)

Ekonomistė Persefoni V. Tsaliki (2009) teigia, kad frikcinis nedarbas yra natūralus reiškinys darbo rinkoje. Ši nedarbo rūšis nepriklauso nuo ekonomikos svyravimų. Martinkus (2000) teigia, kad tekamasis nedarbas yra ne tik neišvengiamas reiškinys, bet gali būti ir pageidautinas, nes tai suteikia žmogui galimybę iš mažiau apmokamo darbo pereiti į geriau apmokamą ir labiau kvalifikuotą, padidėja žmonių pajamos. Ši nedarbo rūšis sudaro prielaidą geriau išnaudoti darbo jėgą, racionaliau paskirstyti darbo išteklius bei didinti gamybos apimtį.

Taigi išanalizavus kaip ekonomikos teorija apibrėžia frikcinį nedarbą, galima teigti, kad šis reiškinys, jeigu neviršija ribų, yra teigiamas šalies ekonomikai. Tekamasis nedarbas atsiranda, nes darbuotojams reikalingas laikas susirasti tinkamą darbą, skiriasi darbuotojų sugebėjimai ir kvalifikacija, atsiranda naujo darbo lūkesčiai, šalyje egzistuoja bendras darbo kaitos mastas.

Struktūrinis nedarbas. Snieška ir Čiburienė (2001) teigia, kad struktūrinis nedarbas tai „nedarbas, atsirandantis, kai darbo paklausos struktūra neatitinka darbo pasiūlos struktūros (profesijos, kvalifikacijos ar teritoriniu atžvilgiu)“. (p. 388)

Anot ekonomistų, viena iš struktūrinio nedarbo priežasčių yra technologiniai pokyčiai. Pasikeitus gamybos technologijai senosios profesijos tampa nebepaklausios, nes neatitinka rinkos reikalavimų, tačiau atsiranda naujų profesijų paklausa. Taigi darbuotojai, kurių kvalifikacija ir įgūdžiai tampa nebereikalingi, praranda darbą ir tampa bedarbiais.

Assar Lindbeck (1999) teigia, kad struktūrinio nedarbo priežastis yra ekonomikos reguliavimas, demografija. Reguluojant ekonomiką atsiranda rinkos mechanizmo veikimo apribojimai: minimalaus darbo užmokesčio įstatymų taikymas, profsąjungų reikalavimai nustatyti stabilų darbo užmokestį. Tokios priemonės pažeidžia rinkos dėsnių veikimą darbo rinkoje ir dėl to dalis jautriausių darbuotojų, tokių kaip moterys, jaunimas ar mažiau kvalifikuota darbo jėga, netenka darbo, nes padidinus minimalųjį darbo užmokestį jie nebesukuria tokios pridėtinės vertės, kad darbdaviui būtų verta ir toliau jį samdyti.

Ekonomistai išskiria dar vieną struktūrinio nedarbo priežastį - tai darbo jėgos struktūros neatitikimas teritoriniu atžvilgiu. Jeigu pramonės šakos migruoja iš vieno regiono į kitą, arba iš miesto į rajoną, dalis dirbančiųjų, kurie negali migruoti kartu, tampa bedarbiais. Prie struktūrinio nedarbo prisideda ir stambių gamybos įmonių, kurioms reikalingos specifinės kvalifikacijos darbuotojai, uždarymas.

Apžvelgus ekonominę literatūrą galima teigti, kad struktūrinis nedarbas atsiranda dėl:

- ✓ Asmeninių gyventojų priežasčių (darbo pasiūla): netinkama kvalifikacija, išsilavinimas, amžius.
- ✓ Įmonių augimo priežasčių (darbo paklausa): prekių paklausos pasikeitimas, naujų technologijų įmonėje diegimas, kvalifikacinių reikalavimų pasikeitimas, teritorinis mobilumas.

Struktūrinį nedarbą atskirti nuo frikcinio nedarbo yra sudėtinga. Esminis skirtumas yra tas, kad esant frikcinio nedarbo sąlygoms, bedarbiai turi tinkamą kvalifikaciją ir reikalingų darbui įgūdžių, o esant struktūriniam nedarbui, bedarbiai neturi tinkamos kvalifikacijos ir norėdami gauti darbą, turi persikvalifikuoti, mokytis, įgyti naują, rinkos paklausą atitinkančią profesiją, kartais netgi pakeisti gyvenamąją vietą. Martinkus (2000)

Taigi lyginant frikcinį ir struktūrinį nedarbą, galima teigti, kad frikcinis nedarbas yra savanoriškas ir dažniausiai trumpalaikis, o struktūrinis nedarbas yra priverstinis ir paprastai ilgiau užtrunkantis nei tekamasis nedarbas.

Ciklinis nedarbas. Ciklinis nedarbas skirtingai nuo frikcinio ir struktūrinio dažniausiai yra trumpalaikis, atsirandantis dėl ciklinių ekonomikos svyravimų. Ciklinis nedarbas – tai toks nedarbo tipas, kuris atsiranda esant ekonomikos nuosmukiui ir kurį sukelia bendrųjų išlaidų nepakankamumas. Assar Lindbeck (1999)

Ekonomistai ciklinį nedarbą vadina bendrojo vidaus produkto dinaminio atspindžiu. Kai prasideda gamybos nuosmukis, mažėja visuminė prekių ir paslaugų paklausa, kartu mažėja ir užimtumas. Dėl to, ciklinį nedarbą galima vadinti paklausos deficito sukeltu nedarbu, kuris, prasidėjus ekonomikos pakilimui paprastai mažėja.

Taigi prasidėjus ekonominiam nuosmukiui, mažėjant visuminei paklausai, daugėja įmonių bankrotų, mažėja gamybos apimtys, mažinamas darbo užmokestis todėl išauga nedarbo lygis. Kai prasideda ekonomikos atsigavimas, didėja visuminė paklausa, atsiranda naujos darbo vietos ir nedarbo lygis pradeda mažėti, o kylant ekonomikai sumažėja iki minimumo.

Nedarbo klausimus nagrinėjantys specialistai teigia, kad ilgalaikė problema yra nedarbas, o ne ciklinis ekonomikos svyravimas. Ciklinis ekonomikos nuosmukis, dėl kurio atsiranda ciklinis nedarbas yra laikinas reiškinys, su kuriuo galima kovoti pinigų politikos priemonėmis. Tuo tarpu frikcinio ir struktūrinio nedarbo problemos sprendimas yra žymiai sudėtingesnis, priklausantis nuo sudėtingų politinių ir socialinių sprendimų priėmimo.

Be aptartų trijų nedarbo tipų, Martinkus (2000) ir kiti ekonomistai išskiria ir kitas nedarbo rūšis, kurios lemia nedarbo lygio nustatymo paklaidas. Tai šiame tiriamajame darbe yra aktualu, nes atliekant nedarbo lygio analizę, naudinga atsižvelgti į tai, kas gali lemti nedarbo lygio skaičiavimo paklaidas.

Prislėptasis nedarbas atsiranda tuomet, kai žmogus aktyviai ir ilgai ieškojęs darbo praranda viltį jį susirasti. Taigi jis aktyviai nebeieško darbo, nesiregistruoja darbo biržoje, į oficialios statistikos klausimą, ar ieško darbo, atsako neigiamai. Taip oficiali statistika neįtraukia šio žmogaus į bedarbių grupę ir nedarbo lygis sumažėja. Anot Martinkaus ši žmonių grupė paprastai sudaro apie 0,1%-0,5% darbo jėgos.

Paslėptasis nedarbas. Toks nedarbas atsiranda tuomet, kai gyventojai dirba ne visą darbo laiką dėl darbo stokos. Paslėptasis nedarbas dar gali būti vadinamas daliniu nedarbu ir yra apskritai neįtraukiamas į šalies oficialiąją statistiką. Oficialus nedarbo lygis yra sumažinamas nes šie asmenys turėtų būti priskirti prie dalinių bedarbių, tačiau statistika priskiria juos prie visiškai užimtų šalies gyventojų. Anot Martinkaus, išsivysčiusiose šalyse paslėptasis nedarbas apima 6 % - 9 % visų, darbo jėgai priskiriamų gyventojų.

Sustingęs nedarbas. Prie nedarbo rūšių, kurios lemia nedarbo lygio skaičiavimo paklaidas, priskiriamas sustingęs nedarbas. Ši nedarbo rūšis, atsiranda tuomet, kai dalis darbingų žmonių dirba nenuolatinį, atsitiktinį, sezoninį, žemos kvalifikacijos reikalaujantį darbą. Laikotarpis kai šie asmenys neturi darbo vadinamas sustingusiu nedarbu.

Šešėlinis nedarbas. Tai toks nedarbas, kai žmonės yra užsiregistravę darbo biržoje, tam, kad gautų bedarbio pašalpą ir kitas socialines išmokas. Statistikos departamento atliekamos apklausos metu šie asmenys į klausimą ar ieško darbo atsako teigiamai, tačiau jie darbo neturi, neieško ir neplanuoja dirbti. Oficialųjį nedarbo lygį padidina ir tie asmenys, kurie verčiasi nelegalia veikla (kontrabanda, prekyba narkotikais).

Taigi aptarus nedarbo rūšis, kurios lemia nedarbo lygio nustatymo paklaidas, galima teigti, kad šalyje egzistuoja paslėptasis nedarbas ir neoficialus užimtumas, kuris apima 15 – 20 proc. ekonomiškai aktyvių šalies gyventojų ir dėl to pateikiama statistinė informacija yra kritikuojama, nes neparodo tikrojo nedarbo lygio.

Rakauskienė (2006) teigia, kad rinkos ekonomikos šalyse neoficialus užimtumas siekia 5 – 15 proc. Anot autorės neoficialus užimtumas yra nekontroliuojamas darbo rinkos segmentas ir jis mažai veikia kontroliuojamus segmentus t.y. registruotą nedarbą ir oficialų užimtumą.

Nedarbo lygio vertinimas yra sudėtingas procesas, kadangi yra daug veiksnių, galinčių sumažinti arba padidinti tikrąjį nedarbo lygį šalyje.

Statistikos departamentas ir Lietuvos darbo birža taip pat nedarbo lygį skaičiuoja pagal skirtingas metodikas, todėl pateikti vieną skaičių, kuris reikštų tikrąjį nedarbo lygį šalyje yra praktiškai neįmanoma.

1.3. Nedarbo atsiradimo priežastys

Kalbant apie nedarbą, svarbu išsiaiškinti kokios yra nedarbo priežastys. Žinant kas gali nulemti aukštą nedarbo lygį šalyje, galima ieškoti sprendimų, kaip būtų galima su juo kovoti ir jį mažinti.

Ekonomistai, aiškindami nedarbo priežastis, pirmiausiai apžvelgia kaip nedarbą aiškino neoklasikai ir keinsistai. Taigi nedarbo priežastis galima nagrinėti remiantis dviem koncepcijomis: neoklasikine ir keinsistine.

Neoklasikų požiūris į nedarbą

Neoklasikinė teorija teigia, kad darbo rinka laisvosios rinkos sąlygomis gali pati pasiekti pusiausvyrą t.y. visiškas užimtumas gali nusistovėti savaime esant tam tikram ekonomikos išsivystymo lygiui ir finansinėms galimybėms. Pagrindinis visiško užimtumo realizavimo mechanizmas – darbo užmokesčio dydžio nustatymas, o pagrindinė didelio nedarbo priežastis – laisvosios rinkos mechanizmų veikimo apribojimai. (Rakauskienė, 2006, p. 527)

Anot neoklasikų laisvosios rinkos mechanizmų veikimo apribojimai atsiranda dėl netinkamos mokėjimo už darbą politikos. Tokios politikos rezultatas yra nelankstus darbo užmokestis atsirandantis dėl minimalaus darbo užmokesčio įstatymų taikymo, profsąjungų reikalavimo nustatyti stabilų darbo užmokestį, taip pat dėl darbo efektyvumą skatinančių darbo užmokesčio sistemų įvedimo. (Rakauskienė, 2006)

Neoklasikinė mokykla nedarbą nagrinėja kaip savanorišką reiškinį ir teigia, kad tai yra nereikšminga nedarbo priežastis, kuri nereikalauja valstybės įsikišimo. (Persefoni V. Tsaliki, 2008)

Anot neoklasikų pusiausybra darbo rinkoje yra pastovi ir kiekvienas norintis dirbti gali susirasti darbą esant tam tikram darbo užmokesčiui. Nenoras dirbti esant tam tikram darbo užmokesčiui vadinamas savanorišku nedarbu, nes tik nenoras dirbti yra nedarbo priežastis, sukelianti lūkesčių nedarbą. Lūkesčių nedarbu vadinasi toks nedarbas, kuris atsiranda dėl nelankstaus darbo užmokesčio.

Keinsistų požiūris į nedarbą

Keinsistinė teorija tvirtina, kad kiekvienoje šalyje gyventojų užimtumo lygį lemia efektyvios bendrosios paklausos dydis, t.y. kokios apimties yra privatus ir vyriausybės prekių ir paslaugų vartojimas, kokios yra privačios ir vyriausybės investicijos. Mažėjant bendrajai paklausai, mažėja ir ekonominis aktyvumas, todėl prasideda ekonomikos nuosmukis, daugėja bedarbių. Esant nepakankamai paklausai, ekonomikoje nerealizuojamos jos galimybės ir tai skatina nedarbo lygio augimą. (Rakauskienė, 2006, p.527)

Anot keinsistų, nedarbo lygį šalyje lemia: mokesčių politika, bandymas kontroliuoti infliaciją pinigų arba fiskalinės politikos priemonėmis, ekonomikos struktūros pokyčiai, naujos technologijos, nepakankamas darbo jėgos mobilumas, šalyje egzistuojanti draudimo nedarbo atveju sistema, darbo užmokesčio apmokestinimo lygis. (Rakauskienė, 2006) Fiskalinės ir pinigų politikos priemonės gali iš dalies sumažinti nedarbo lygio augimą, tačiau visiškai to padaryti nepavyksta, nes egzistuoja visuminės paklausos ir nedarbo ryšys t.y. paklausai mažėjant, nedarbas didėja.

Taigi apžvelgus kaip neoklasikai ir keinsistai aiškina nedarbo priežastis, pastebėta, kad šios dvi teorijos pateikia visiškai skirtingas nedarbo priežastis. Anot neoklasikų svarbiausia nedarbo priežastis yra laisvosios rinkos funkcionavimo ribojimas. Keinsistai teigia priešingai, anot jų, nedarbą šalyje lemia sumažėjusi prekių ir paslaugų paklausa ir ją sekantis ekonomikos nuosmukis, kuriuos gali sureguliuoti teisinga valstybės fiskalinė ir pinigų politika. Keynesas J.M. teigia, kad vyriausybė privalo kištis į ekonomiką, siekiant sumažinti nedarbą. Anot šio mokslininko, paprasčiausias būdas tai padaryti yra vystyti infrastruktūrą taip sukuriant papildomas darbo vietas ir garantuojant užimtumą. (Wonnacott P., Wonnacott R., 1994)

Esant ekonomikos nuosmukiui vyrauja keinsistinės teorijos požiūris į nedarbą ir nedarbo sprendimo būdus. (Mihajlovic D., Zivkovic S., 2011)

Žvelgiant plačiau ir kartu remiantis neoklasikų ir keinsistų pažiūromis, ekonomikos teorija pateikia daug priežasčių, lemiančių nedarbo lygį šalyje.

Spartūs mokslo ir technikos pažangos tempai.

Ekonomistai kaip vieną iš nedarbo priežasčių išskiria mokslo ir technikos pažangą. Mokslinė techninė revoliucija prasidėjusi dar XIX a. pab. – XX a. pirmoje pusėje paskatino gamybos mechanizavimą ir automatizavimą, naujų technologijų ir medžiagų kūrimą bei jų vartojimą, o tai iš esmės pakeitė darbo turinį. Mokslo ir technikos pažanga keičia darbo specifiką, gamyba tampa priklausoma nuo kompiuterinių sistemų. Diegiamos naujos gamybos technologijos, o joms valdyti reikia protinio darbo, išauga protinio ir kvalifikuoto darbo reikšmė. Dėl šių priežasčių keičiasi darbo jėgos kvalifikacija, reikalingi tampa aukštą kvalifikaciją turintys darbuotojai. Perkvalifikavimas paprastai ilgai užtrunka, todėl dalis darbo jėgos tampa bedarbiais.

Atsiradus naujoms technologijoms, fizinis darbas tampa mažiau reikalingas, netenka savo reikšmės, todėl nekvalifikuoti arba žemą kvalifikaciją turintys darbuotojai yra išstumiami iš darbo rinkos. Prie besikeičiančios darbo specifikos ypač sudėtinga prisitaikyti vyresnio amžiaus žmonėms, kadangi jie yra mažiau lankstūs palyginus su jaunesniais darbuotojais.

Auganti konkurencija pasaulio rinkose.

Ekonomistai išskiria šią nedarbo priežastį, nes ekonominės veiklos globalizacija ir stiprėjanti konkurencinė kova pasaulio rinkose skatina įmones mažinti gamybos kaštus, siekiant padidinti darbo našumą diegti naujas, našesnes technologijas. Tai sudaro prielaidas mažinti samdomos darbo jėgos kiekį.

Verslo ciklo svyravimai.

Šiuo metu pagrindine aukšto nedarbo lygio šalyje priežastimi yra įvardijamas ekonomikos nuosmukis. Nedarbo didėjimą sukelia ekonominės krizės fazė. Kaip jau ir minėta, anot neokeinsistų, prasidėjus ekonominei krizei, mažėja visuminė paklausa, kadangi tarp visuminės paklausos ir darbo lygio egzistuoja ryšys, tai mažėjant paklausai, auga nedarbo lygis. Maža prekių paklausa ir susiaurėjusi vidaus rinka neleidžia įmonėms didinti gamybos apimčių, jos esant tokiai ekonominei situacijai mažėja.

Ekonomikos augimą yra priimta vertinti pagal bendrąjį vidaus produktą. Augant bendrajam vidaus produktui auga šalies ekonomika, mažėja nedarbo lygis – ekonomikos pakilimas. Ir priešingai, pradėjus mažėti bendrajam vidaus produktui, prasideda ekonomikos nuosmukis ir tai lemia nedarbo lygio augimą. (Laskienė D., 2009)

Vyriausybės politika.

Anot autorių, nedarbą gali sukelti vyriausybės politika, kurią vykdydama ji bando reguliuoti infliacijos tempą. Didelę infliaciją paprastai bandoma sumažinti mažinant visuminę paklausą t.y. didinant mokesčius, mažinant vyriausybės išlaidas, ribojant pinigų pasiūlą. Šios priemonės sumažina gamybos apimtį ir tai sukelia nedarbo didėjimą šalyje. Nedarbo ir infliacijos ryšį atspindi Phillipso kreivė.

Darbo užmokesčio reguliavimas.

Laisvosios rinkos šalininkų nuomone, nedarbo lygio didėjimą lemia ekonominė šalies politika, vykdanči darbo užmokesčio reguliavimą. Minimalus darbo užmokestis neleidžia darbo užmokesčiui laisvai svyruoti ir pasiekti pusiausvirą kainą.

Minimalaus darbo užmokesčio tarifo įvedimas pakelia darbo užmokestį virš pusiausvyros lygio, o tai sumažina darbo jėgos paklausą, ypač nekvalifikuotos, mažai patirties turinčios darbo jėgos.

Minimalios algos didinimui iš verslininkų pritaria tik didesnių įmonių savininkai, o vidutinio ir smulkaus verslo atstovai teigia, kad minimalaus darbo užmokesčio didinimas tik dar labiau padidintų nedarbą. Padidėjus minimaliam darbo užmokesčiui, kartu didėja ir mokesčių našta įmonėms ir kai kurios iš jų nebegali ilgiau samdyti darbuotojų, sukuriančių mažesnę pridėtinę vertę. (Tvirbutas, 2011) Ši problema yra ypač aktuali jaunimui, turinčiam mažesnę patirtį arba išvis jos neturinčiam tam tikroje srityje.

Kai kurie ekonomistai teigia, kad jaunimui būtų galima netaikyti minimalaus darbo užmokesčio įstatymų, tai sudarytų galimybes mažinti jaunimo nedarbą. Kita vertus tai būtų diskutuotinas jaunimo nedarbo mažinimo būdas, kadangi netaikant minimalaus darbo užmokesčio įstatymų jaunimui, gali atsirasti įmonių, kurios samdytų pagrinde tik tai jauną, nekvalifikuotą arba mažai patirties turinčią darbo jėgą ir dėl to padidėtų kitų darbuotojų grupių nedarbo lygis.

Profesinių sąjungų veikla.

Dėl profesinių sąjungų išsikovotų privilegijų darbo santykiuose, darbo užmokestis tampa nelankstus ir tai lemia nedarbo didėjimą, nes įmonės nebegali mažinti atlyginimų, atlyginimai gali keistis tik viena linkme – didėti. Lėtėjant ekonomikai įmonėse mažinamas ne darbo užmokestis, nes jo mažinti nebegalima, o atleidžiami mažiau paklausūs darbuotojai.

Didėjančios žaliavų kainos.

Pasak autoriaus didėjančios žaliavų kainos lemia nedarbo didėjimą, kadangi joms pabrangus, įmonės būna priverstos mažinti pabrangusių žaliavų vartojimą, gamybos apimtis. Dėl mažėjančių gamybos apimčių atleidžiama dalis įmonės darbuotojų.

Švietimo sistemos neefektyvumas ir nelankstumas.

Šalyje esant nelanksčiai ir neefektyviai švietimo politikai, kuri nespėja efektyviai reaguoti į rinkos pokyčius, atsiranda kvalifikuotos darbo jėgos trūkumas.

Susidaro paradoksali padėtis, kad šalyje daug žmonių neturi darbo, yra aukštas nedarbo lygis, tačiau verslo atstovai teigia, kad jiems sunku rasti tinkamų ir kvalifikuotų darbuotojų.

Šalyje vykdoma mokesčių politika.

Nedarbo lygiui didžiausią įtaką darbo darbdavių mokami mokesčiai. Esant dideliems mokesčiams, įmonės turi mažiau galimybių vystyti savo veiklą ir plėstis. Dideli mokesčiai mažina verslininkystės paskatas. Tai lemia bedarbių skaičiaus augimą. Be to, dideli mokesčiai skatina nelegalų darbą, šešėlinės ekonomikos augimą.

Smulkaus ir vidutinio verslo būklė.

Pasak ekonomistų, smulkus ir vidutinis verslas, neturintis monopolinės galios, yra linkęs samdyti daugiau darbo jėgos, nei stambiosios įmonės (monopolijos, oligopolijos). Taigi jei šalyje neremiamas smulkusis ir vidutinis verslas, nedarbo lygis gali augti.

Nedarbo draudimo politika.

Vis dažniau mokslininkai pripažįsta, kad nedarbo draudimo sistema yra viena iš nedarbo priežasčių. Kuo šalyje yra didesnės nedarbo draudimo išmokos ir kuo ilgesnis jų mokėjimo laikotarpis, tuo ryškesnė ilgalaikio nedarbo tendencija. Žymūs teoretikai, pavyzdžiui, M. Fridmenas, teigia, kad reikia mažinti nedarbo pašalpas, nes tik taip galima paskatinti bedarbius pradėti ieškoti darbo.

Lietuvos laisvosios rinkos institutas (2009) kalbėdamas apie nedarbo problemą šalyje išskiria tokias pagrindines nedarbo priežastis:

1. Sudėtinga ekonominė situacija šalyje, mažai sukuriama ir daug panaikinama darbo vietų.
2. Norinčiojo dirbti lūkesčių ir darbo rinkos jam siūlomų darbo vietų neatitikimas.

3. Teisės aktuose numatyti apribojimai darbdaviui ir potencialiam darbuotojui susitarti dėl tam tikrų darbo sąlygų.

Apžvelgus ekonomikos teorijos nagrinėjamas nedarbo priežastis, matyti, kad visos jos yra svarbios. Esant aukštam nedarbo lygiui šalyje, nėra vienos priežasties, kuria būtų galima paaiškinti tokį reiškinį. Paprastai bedarbių skaičiaus augimą lemia ne viena ir ne dvi priežastys, o visas nedarbo priežasčių kompleksas.

Pagal Lietuvoje esamą situaciją būtų galima išskirti tokias pagrindines nedarbo priežastis:

- Verslo ciklų svyravimai;
- Šalyje vykdoma mokesčių politika
- Darbo užmokesčio reguliavimas;
- Nedarbo draudimo politika;
- Teisės aktuose numatyti apribojimai darbdaviui ir potencialiam darbuotojui susitarti dėl tam tikrų darbo sąlygų.

1.4. Nedarbo pasekmės žmogui ir šalies ekonomikai

Aukšto nedarbo lygio ir nuolatinio nedarbo augimo pasekmės gali būti vertinamos keliais aspektais:

- ❖ *Siaurąja prasme* nedarbas paliečia žmogų.
- ❖ *Plačiąja prasme* nedarbas daro poveikį visai ekonomikai. (Simanavičienė A., Užkurytė L., 2009)

1.4.1. Nedarbo pasekmės žmogui

Nedarbo pasekmes siaurąja prasme ekonomistai vertina kaip mikroekonominius nedarbo nuostolius.

Ekonomistai mikroekonominiais nedarbo nuostoliais vadina nuostolius, kurie padaromi žmogui, praradusiam darbą.

Neturintis darbo asmuo pirmiausia praranda pagrindinį pragyvenimo šaltinį, netenka galimybės gauti darbo pajamų, dėl to smunka jo gyvenimo lygis. Mokamos nedarbo pašalpos tik iš dalies

kompensuoja prieš tai turėtas pajamas, todėl žmogui tenka naudoti turimas santaupas arba dar blogiau, skolintis.

Dar vienas socialinis nedarbo padarinys yra kvalifikacijos praradimas. Nedirbantis asmuo ne tik neįgyja naujų darbo įgūdžių, bet ir praranda prieš tai turėtus įgūdžius. Dėl to ilgiau nedirbantis žmogus tampa mažiau paklausus darbo rinkoje, nes norint atkurti jo įgūdžius reikėtų papildomo laiko ir lėšų.

Užsienio autoriai Gallie, Kostova and Kuchar (2001) remdamiesi atliktu tyrimu, teigia, kad kuo nedarbo lygis šalyje yra aukštesnis, tuo daugiau žmonių susiduria su įvairiomis psichologinėmis problemomis, kurios sukelia nemigą, dėmesio sutrikimą, mažina pasitikėjimą savo jėgomis ir savo vertės suvokimą. Pastebėta, kad kuo šalyje aukštesnis nedarbo lygis, tuo didesnis gyventojų sergamumas. Taigi dar viena socialinė nedarbo pasekmė yra padidėjęs sergamumas.

Išaugusio nedarbo sąlygomis padidėja nusikalstamumas, skyrybų ir savižudybių skaičius, trumpėja gyventojų gyvenimo trukmė, mažėja gyventojų prieaugis.

Anot Gruževskio (2010), žiūrint psichologiniu aspektu, jaunimo nedarbo pasekmės yra ypač didelės. Negalint rasti darbo, jaunam žmogui tiesiog nesusiformuos poreikis dirbti. Jis netgi turėdamas galimybes įsidarbinti to nepadarys, nes bus taip psichologiškai paveiktas, kad fiziškai negalės organizuotai vykdyti kažkieno nurodymus. Nesusiformavus poreikiui dirbti, tokiam žmogui laisvalaikis tampa didesne vertybė nei darbas ir iš jo gaunamos pajamos.

Žmogus netekęs darbo yra įstumiamas į priverstinį nedarbą. Kita vertus, šioje situacijoje yra pastebimas ir savanoriškas nedarbas, kada tam tikra dalis gyventojų nesutinka dirbti už tam tikrą pusiausvyros atlyginimą. Anot ekonomistų tokia situacija atitinka natūralųjį darbo lygį.

1.4.2. Nedarbo pasekmės šalies ekonomikai

Nedarbo pasekmes plačiąja prasme ekonomistai vertina kaip makroekonominis nedarbo nuostolius.

Makroekonominiai nedarbo nuostoliai – tai tokie nuostoliai, kuriuos patiria visa šalies ekonomika.

Esant aukštam nedarbo lygiui, t.y. kai bendrasis nedarbo lygis smarkiai viršija natūralųjį nedarbo lygį, šalyje nesukuriamas potencialiai įmanomas nacionalinis produktas. Dėl aukšto nedarbo lygio darbo jėga ir kiti gamybos išteklių naudojami neefektyviai, nesukuriama tiek darbo vietų, kiek yra norinčiųjų dirbti. Nedarbas trukdo valstybei judėti potencialių galimybių kreive.

Kuo labiau faktinis bendrasis vidaus produktas atsilieka nuo potencialaus bendrojo vidaus produkto, tuo didesni ekonominiai nedarbo nuostoliai.

Neigiamas ryšys tarp realiojo bendrojo vidaus produkto ir nedarbo lygio pokyčių žinomas kaip Okuno dėsnis. Laskienės (2009) atliktas tyrimas rodo, kad Lietuvos sąlygomis egzistuoja neigiamas ryšys tarp gamybos apimčių augimo ir nedarbo lygio pokyčių. Okuno koeficientas Lietuvoje yra žymiai didesnis nei kitose šalyse ir tai rodo, kad darbo rinka yra labai jautri gamybos svyravimas.

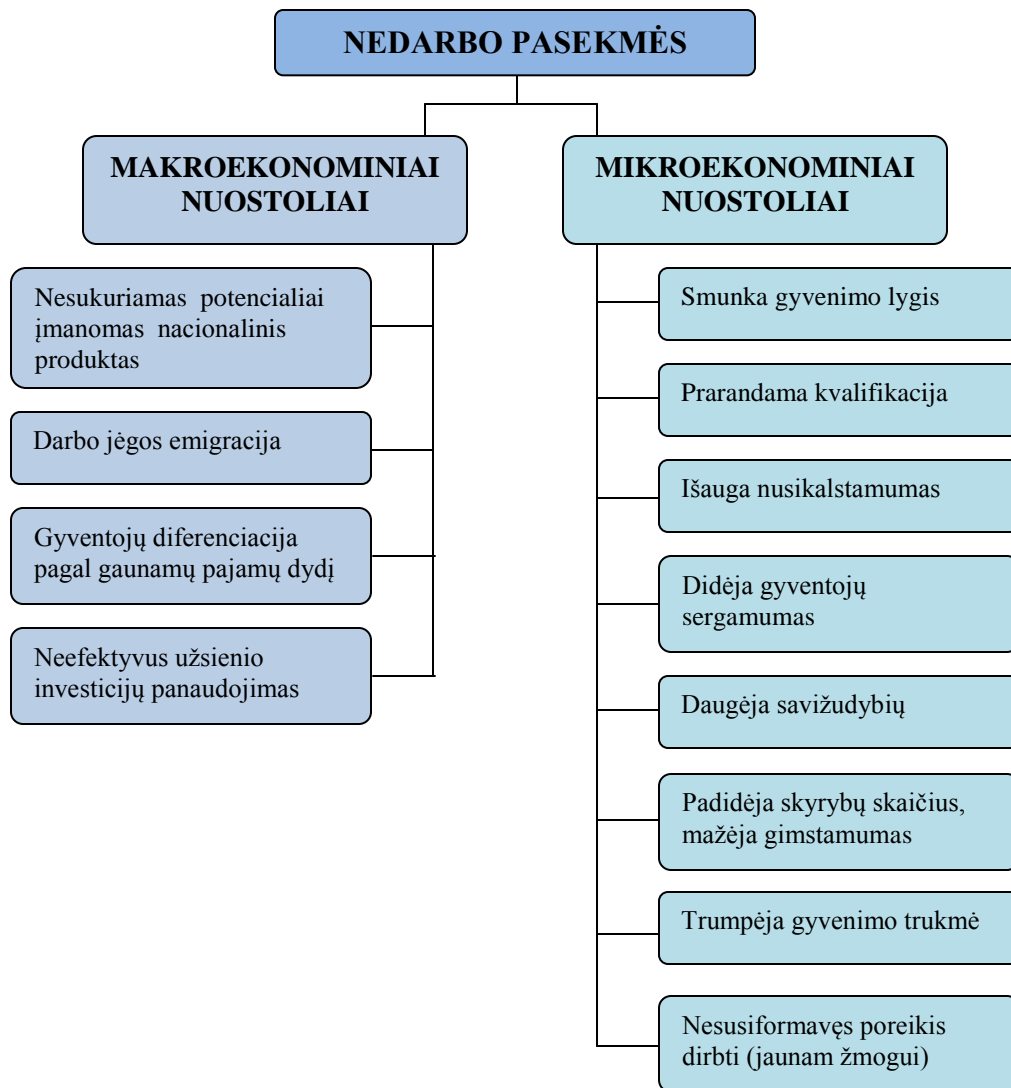
Dar viena aukšto nedarbo lygio šalyje pasekmė ekonomistai laiko ir išaugusią **darbo jėgos emigraciją** į užsienį. Migraciją skatina ir Lietuvos narystė Europos sąjungoje. Anot Stulgienės A. ir Daunorienės A. (2009) tai ypač aktualu kalbant apie jaunimą, nes jaunai ir kvalifikuotai darbo jėgai yra mažiausiai kliūčių įsidarbinti kitose šalyse, ypač Lietuvai tapus Europos Sąjungos nare ir atsivėrus daugelio šalių darbo rinkoms. Didėjant jaunos darbo jėgos emigracijai, Lietuva patiria nuostolius, nes taip yra prarandamos investicijos, kurios buvo įdėtos į šių žmonių žmogiškąjį kapitalą.

Stulgienė A. ir Daunorienė A. (2009) teigia, kad aukštesnį išsilavinimą turintys asmenys daug efektyviau ieško darbo alternatyviose darbo rinkose. Jiems gali būti mažesni kalbos barjerai ir greitesnė adaptacija naujoje darbo aplinkoje. Pasak autorių, kuo aukštesnis išsilavinimas, tuo didesnė tikimybė, kad aukštą išsilavinimą turintis asmuo emigruos.

Kiti autoriai teigia, kad emigracija keičia darbo jėgos kvalifikacinę struktūrą, sukuria kvalifikuotų darbuotojų stygių ir nekvalifikuotų perteklių. Padidėjus mažai apmokamo darbo apimčiai šalyje didėja gyventojų diferenciacija pagal gaunamų pajamų lygį. Kvalifikuotų specialistų emigracija taip pat gali sulėtinti naujų technologijų panaudojimo galimybes, kas gali lemti neefektyvų užsienio investicijų panaudojimą.

Taigi emigracija kaip makroekonominė nedarbo pasekmė, gali sukelti šaliai daug nuostolių. Didėjant emigracijai mažėja gyventojų skaičius, atsiranda kvalifikuotos darbo jėgos trūkumas, kuris stabdo ūkio plėtrą, mažėja gamybos apimtys, atsiranda pajamų diferenciacijos ir socialinės įtampos augimas.

Apžvelgus mikroekonominius ir makroekonominius nedarbo nuostolius (žr. 3 pav.), galima teigti, kad nedarbo nuostoliai tiek žmogui, tiek valstybei yra dideli, todėl labai svarbu, kad kovodama su nedarbu valstybė naudotų iš tikrųjų reikalingas ir teisingas priemones, atsižvelgiant į nedarbą sukeliančius veiksnius ir nedarbo pasekmes.

Šaltinis: sudaryta pagal Snieška, 2001, Gallie, Kostova and Kuchar, 2001, Gruževskis, 2010, Stulgienė, Daunorienė, 2009

3 pav. Nedarbo pasekmės

1.4.3. Jaunimo nedarbo pasekmės šalies ekonomikai

Kalbant apie nedarbo pasekmės tikslinga paminėti jaunimo nedarbą, nes dėl ilgalaikio jaunimo nedarbo valstybė netiesiogiai praranda milijardus litų.

Socialinių mokslų daktaras Gruževskis B. (2009) teigia, kad yra suskaičiuavęs kiek Lietuvai kainuoja jaunimo nedarbas.

Gruževskis pagal 2008 metų statistiką paėmė šiek tiek mažesnę nei darbo biržos pateiktas jaunų bedarbių skaičių t.y. 50 000. Anot jo, didžiausias praradimas šalies ekonomikai yra nesukurtas

nacionalinis turtas. Remdamasis 2008 metų statistika, kad vienas užimtas gyventojas per metus pagamina BVP už 66 000 litų, paskaičiuoja, kad per metus, dėl nesukurto BVP Lietuva praranda 2,5 mlrd. Lt.

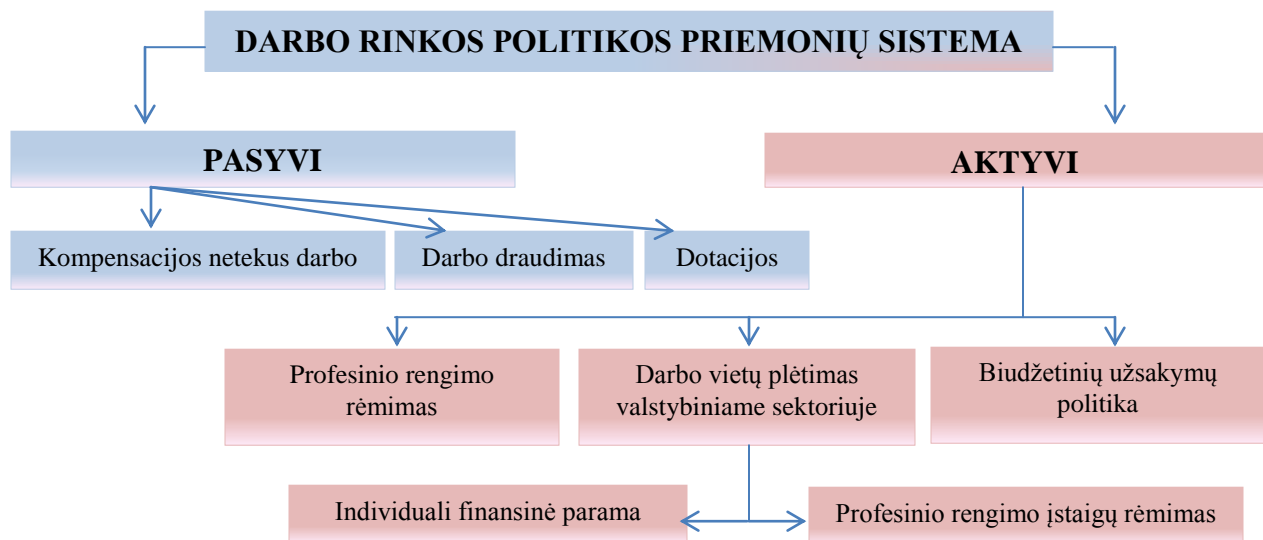
Anot tyrinėtojo, jaunimas per metus neuždirbs 772 mln. Lt, o tai reiškia, kad neuždirbę atlyginimo jie vien „Sodrai“ nesumokės 150 mln. Lt.

Gruževskis be netiesioginių ekonomikos praradimų, išskiria ir tiesioginius, tai išlaidos darbo rinkos politikos priemonių finansavimui, socialinės paramos finansavimas ir netgi išlaikymas kalėjimuose, nes kaip jau minėta anksčiau, aukštas nedarbo lygis šalyje, susijęs ir su nusikalstamumo didėjimu, o anot šio tyrinėtojo su nusikalstamumo jaunėjimu.

Taigi pažvelgus į šiuos skaičius akivaizdu, kad jaunimo nedarbas yra didelė problema šalyje, nes tiek tiesiogiai, tiek netiesiogiai prarandamos milžiniškos pinigų sumos.

1.5. Užimtumo didinimas ir nedarbo mažinimas

Esant dideliame nedarbe šalyje valstybė gali laikytis aktyvių arba pasyvių darbo rinkos politikos priemonių. Martinkus, Beržinskienė (2005) pateikia schemą (žr. 4 pav.), kokios gali būti taikomos aktyvios arba pasyvios darbo rinkos politikos priemonės.

Šaltinis: Martinkus, Beržinskienė, 2005, p. 128

4 pav. Darbo rinkos priemonių sistema

Didelis ir augantis nedarbas yra problema, turinti daug neigiamų pasekmių. Visų pirma nedarbas mažina žmonių pajamas, smukdo šalies ekonomiką, nedarbas blogina valstybės finansų padėtį, sukelia socialinių ir psichologinių problemų. Dėl šių priežasčių būtina imtis priemonių, kurios mažintų nedarbą ir didintų žmonių užimtumą. Esant ekonominiam nuosmukiui ir aukštam nedarbo lygiui šalyje, valstybė vykdo aktyvią darbo rinkos politiką.

Užimtumo politiką šalyje įgyvendina:

- ❖ Vyriausybė;
- ❖ Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, kitos ministerijos;
- ❖ kitos valstybės institucijos ir įstaigos;
- ❖ savivaldybių institucijos ir įstaigos;
- ❖ kiti juridiniai ir fiziniai asmenys. (Užimtumo rėmimo įstatymas)

Užimtumo rėmimo politiką įgyvendina Lietuvos darbo birža prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos.

Užimtumo rėmimo įstatyme yra numatytos priemonės užimtumui šalyje didinti. Tai:

- Darbo ieškančių asmenų ir darbdavių informavimas. Bedarbiai supažindinami su užimtumo rėmimo priemonėmis, darbo rinkos paslaugomis ir dalyvavimo jose sąlygomis. Darbdaviai gauna informaciją apie teritorinėse darbo biržose registruotų asmenų kvalifikaciją, sąlygas, kuriomis bedarbiai gali įgyti darbdaviui reikalingą kvalifikaciją, taip pat gauna informaciją apie asmenų rėmimą įdarbinant.
- Bedarbių konsultavimas. Teikiant šią paslaugą, padedama darbo ieškantiems asmenims įvertinti savo gebėjimus, padedama pasirenkant tam tikrą kvalifikaciją ar persikvalifikuojant, asmenys motyvuojami dirbti ar dalyvauti tam tikrose remiamose priemonėse.
- Tarpininkavimo įdarbinant paslaugos. Bedarbiams padedama susirasti tinkamą darbą, o darbdaviams – tinkamą darbuotoją.
- Darbuotojų profesinis mokymas.
- Remiamas įdarbinimas: įdarbinimas subsidijuojant, darbo įgūdžių įgijimo rėmimas, darbo rotacija, viešieji darbai.
- Parama darbo vietoms steigti: darbo vietų steigimo subsidijavimas, vietinių užimtumo iniciatyvų projektų įgyvendinimas, savarankiško užimtumo rėmimas.
- Bedarbių teritorinio judumo rėmimas.

- Numatomos nedarbo draudimo išmokos, nustatytoms asmenų grupėms.

Lietuvos darbo birža ir 10 teritorinių darbo biržų įgyvendina 3 projektus, finansuojamus iš Europos socialinio fondo, kurie teikia profesinio mokymo paslaugas bedarbiams, tai:

- *Bedarbių užimtumo didinimas.* „Bedarbių užimtumo didinimas“ yra didžiausias Lietuvos darbo biržos įgyvendinamas projektas. Projekto tikslas – didinti bedarbių ir įspėtų apie atleidimą iš darbo darbuotojų užimtumą, suteikiant jiems galimybes įgyti paklausias darbo rinkoje kvalifikacijas ir įtvirtinti reikalingus darbo įgūdžius tiesiogiai darbo vietoje. (Lietuvos darbo birža)
- *Parama užimtumui ir mobilumui.* Projekto tikslas – didinti darbo ieškančių asmenų konkurencines galimybes darbo rinkoje ir padėti įsitvirtinti joje ar laikinai įsidarbinti. (Lietuvos darbo birža)
- *Parama neįgaliesiems.* Projekto tikslas – sudaryti palankesnes sąlygas neįgaliesiems integruotis į darbo rinką atstatant darbinius įgūdžius arba įgyjant naują profesinę kvalifikaciją. (Lietuvos darbo birža)

Be profesinio mokymo teikiamos ir įdarbinimo subsidijuojant paslaugos. Įdarbinimu subsidijuojant siekiama padėti įsitvirtinti darbo rinkoje papildomai remiamiems bedarbiams ir įspėtiems apie atleidimą iš darbo darbuotojams, mokant darbdaviams subsidijas darbo užmokesčiui. Įdarbinimą subsidijuojant teikia šie iš Europos socialinio fondo finansuojami projektai:

- *Parama užimtumui ir mobilumui;*
- *Būk aktyvus darbo rinkoje;*

Kai kurios iš šių priemonių (profesinis mokymas, įdarbinimas subsidijuojant) ekonomistų vertinamos prieštaringai. Pavyzdžiui darbo užmokesčio subsidijavimas, tai leidžia palaikyti darbuotojų užimtumą, jie netampa bedarbiais, kita vertus darbo užmokesčio subsidijavimas gali lemti neefektyvią įmonių veiklą arba paslėpto nedarbo atsiradimą.

Laisvosios rinkos šalininkų taip pat kritikuojamos ir užimtumo programos, nes anot jų, ilguoju laikotarpiu jų efektyvumas nėra didelis.

Visos šios priemonės laikomos pagrindinėmis didinant užimtumą, tačiau anot Lietuvos laisvosios rinkos instituto (2009), šios priemonės labiau kovoja su nedarbo pasekmėmis, o ne priežastimis.

Lietuvos laisvosios rinkos institutas (2009) teigia, kad „*Reikalingas akcento perkėlimas nuo minėtų su nedarbo pasekmėmis kovojančių užimtumo skatinimo priemonių prie bendrųjų, ilgalaikių*

užimtumo didinimo priemonių, susijusių su verslo galimybių plėstis ir kurti naujas darbo vietas gerinimu. Nedarbo mažinimo priemonės orientuotos į ekonominės padėties, galimybių verslui vystytis ir kurti naujas darbo vietas yra ilgalaikės priemonės, kurias taikyti reikia visuomet, ne tik ekonominio nuosmukio laikotarpiu. Jos yra vienintelės siekiant kurti tvarias, stabilia ekonomika, o ne valstybės perskirstymu pagrįstas darbo vietas.“

Profesinį mokymą ar darbo vietų subsidijavimą galima vertinti dvejopai. Viena vertus šios priemonės yra naudingos, jos teikia socialinę naudą asmenims, kurie neturi darbo ar negali jo susirasti, nes jų kvalifikacija nepakankama. Tačiau kita vertus šios priemonės sprendžia ne nedarbo priežastį, o tikrai kovoja su pasekmėmis, darbo neturinčius asmenis bandant integruoti į darbo rinką, dažniausiai už darbą mokant minimalų darbo užmokestį.

Siekiant mažinti nedarbą reikėtų remti tokias įmones, kuriose yra aukštas darbo užmokestis, kadangi tokiose įmonėse paprastai gaminama konkurencinga produkcija. Lietuvoje situacija yra priešinga. Labiausiai remiamos darbo vietos, kur uždarbis yra minimalus, nes siekiama įdarbinti kuo daugiau žmonių, kad tik jie nebūtų bedarbiai.

Lietuvos laisvosios rinkos institutas (2009) pateikia priemones, galinčias padėti mažinti nedarbą šalyje.

- 1. Verslo galimybių, kuriant naujas darbo vietas, gerinimas, darbo užmokesčio didinimas, žmonių lūkesčių dėl norimo gauti darbo užmokesčio mažinimas.**
- 2. Nedarbo draudimo išmokų mažinimas.** Esant žemam darbo užmokesčiui ir pakankamai didelėms nedarbo draudimo ir kitoms socialinio draudimo išmokoms, bedarbiams finansiškai palankiau būti valstybės išlaikytiniais arba dirbti nelegaliai. Siekiant to išvengti, nedarbo draudimo išmokos turi būti mažesnės nei minimalioji mėnesinė alga.
- 3. Galimybių užsiimti individualia veikla gerinimas.** Individuali veikla leidžia gyventojams užsiimti ekonomine veikla, tačiau nebūti samdomais darbuotojais ir tai padeda mažinti nedarbo lygį. Naujoji individualios veiklos apmokestinimo tvarka sumažino gyventojų norą ja užsiimti, todėl LLRI siūlo peržiūrėti įstatymus, gerinti sąlygas ir skatinti užsiimti individualia veikla.
- 4. Minimaliosios mėnesinės algos mažinimas.** Tai yra daug diskusijų keliantis klausimas. Šiuo metu yra svarstoma priešingai – norima nuo vasaros padidinti minimalųjį darbo užmokestį, o tai ne tik, kad nepadėtų mažinti nedarbo lygio, o tik dar labiau jį padidintų. Žiūrint iš vienos pusės, Lietuvoje ir taip žemas darbo užmokestis, o dar norima jį mažinti, kita vertus, mažesnis minimalus

darbo užmokestis žmogui gali padėti bent jau išsaugoti darbo vietą, nors ir gaunant mažiau pajamų.

5. **Prielaidų ekonominiam augimui kūrimas, verslo aplinkos gerinimas.** Situaciją darbo rinkoje gali pagerinti verslo ir ekonomikos atsigavimas, todėl mažinant mokesčius turėtų būti gerinamos verslo sąlygos.
6. **Suvaržymo darbo santykiuose naikinimas:** darbo sutarčių sudarymo ir nutraukimo palengvinimas, darbo laiko reglamentavimo lankstumo didinimas.

2. NEDARBO PRIEŽASČIŲ TYRIMO METODIKA

Atlikus lietuvių bei užsienio autorių mokslinės, ekonominės literatūros analizę, toliau norint nustatyti, kokios yra nedarbo priežastys, bus atliekamas tyrimas.

Tiriant nedarbo priežastis Lietuvoje bus naudojamas duomenų analizės metodas. Nagrinėjami empiriniai duomenys, gauti remiantis antrine informacija, siekiant atskleisti tyrimo kintamųjų ryšius.

Nedarbo Lietuvoje priežasčių tyrimui pasirinktas 1998 – 2010 m. laikotarpis. 1998 metai pasirinkti, kadangi tik nuo šių metų Lietuvos Respublikos Statistikos departamentas nedarbo lygio rodiklį pradėjo vertinti pagal vieningą palyginamąją metodiką. Pradedant analizę naudojamas palyginimas, kuris yra dažniausiai taikomas analizės būdas. Tyrime esamas nedarbo lygis šalyje bus palygintas su praėjusiais metais išskiriant ekonomikos pakilimo ir nuosmukio laikotarpius.

Ryšio tarp nedarbo lygio ir jį sukeliančių veiksnių nustatymui ir įvertinimui naudojamas koreliacijos koeficientas. Koreliacinio ryšio nustatymas yra vienas iš svarbiausių uždavinių. Analitinei išraiškai nustatyti naudojama regresinė analizė.

Koreliacijos koeficientas žymimas raide R ir jis kinta nuo -1 iki 1. Remiantis šiuo koeficientu nustatoma ar yra ryšys tarp tiriamų kintamųjų, taip pat nustatomas ryšio tarp nedarbo ir jį sukeliančių veiksnių stiprumas. Neigiamas koeficientas parodo atvirkštinį ryšį (vieno tiriamo kintamojo reikšmės didėja, o kito – mažėja), o teigiamas parodo tiesioginę priklausomybę (abiejų tiriamų kintamųjų reikšmės didėja). Koreliacijos koeficientas apskaičiuojamas naudojant CORREL funkciją Excel skaičiuoklėje. Koreliacinio ryšio stiprumas įvertinamas naudojantis 1 lentele. (Bartosevičienė, Stukaitė, 2004)

Lentelė. Koreliacinio ryšio stiprumas

Koreliacijos koeficientas	0,1 - 0,3	0,31 - 0,5	0,51 - 0,7	0,71 - 0,9	0,91 - 0,99
Ryšio stiprumo charakteristika	silpnas	vidutinis	pastebimas	stiprus	labai stiprus

Šaltinis: Bartosevičienė, Stukaitė, 2004

Toliau atliekama regresinė analizė. Regresijos lygtis – analitinė išraiška, kuria matematiškai išreiškia y priklausomybę nuo x.

Regresijos lygties forma:

$$y = a_0 + a_1x$$

Iš regresijos koeficiento, esančio prie x , galima nustatyti keliais vienetais pasikeis rezultatinio požymio reikšmė, faktoriniam kintamajam pasikeitus vienu vienetu.

Tuomet apskaičiuojamas determinacijos koeficientas (R^2) R^2 apskaičiuojamas tiesinį koreliacijos koeficientą pakėlus kvadratu. Iš determinacijos koeficiento galima sužinoti kiek procentų tiriamo kintamojo y bendrosios variacijos paaiškina tiriamas faktorius x .

Remiantis autoriais, siekiant patikrinti ir įvertinti koreliacijos koeficiento reikšmingumą Stjudento kriterijumi reikia apskaičiuoti faktinę t kriterijaus reikšmę ir lentelinę reikšmę.

Faktinė t kriterijaus reikšmė apskaičiuojama remiantis formule:

$$t_r = \left[R \sqrt{\frac{n-2}{1-R^2}} \right]$$

t_r – reikšmingumo lygis;

R – koreliacijos koeficientas;

R^2 – determinacijos koeficientas;

n – reikšmių skaičius.

Lentelinė reikšmė t (t^{lent}) nustatoma TINV funkcijos pagalba Excel skaičiuoklėje.

$T(tent)=2,2$, kai $\alpha=0,05$ ir $(n-2)=11$

Jei $t > t^{lent}$, tai koreliacijos koeficientas reikšmingas ir stochastinis ryšys egzistuoja.

Jei $t < t^{lent}$, tai išvados apie ryšio egzistavimą padaryti negalima.

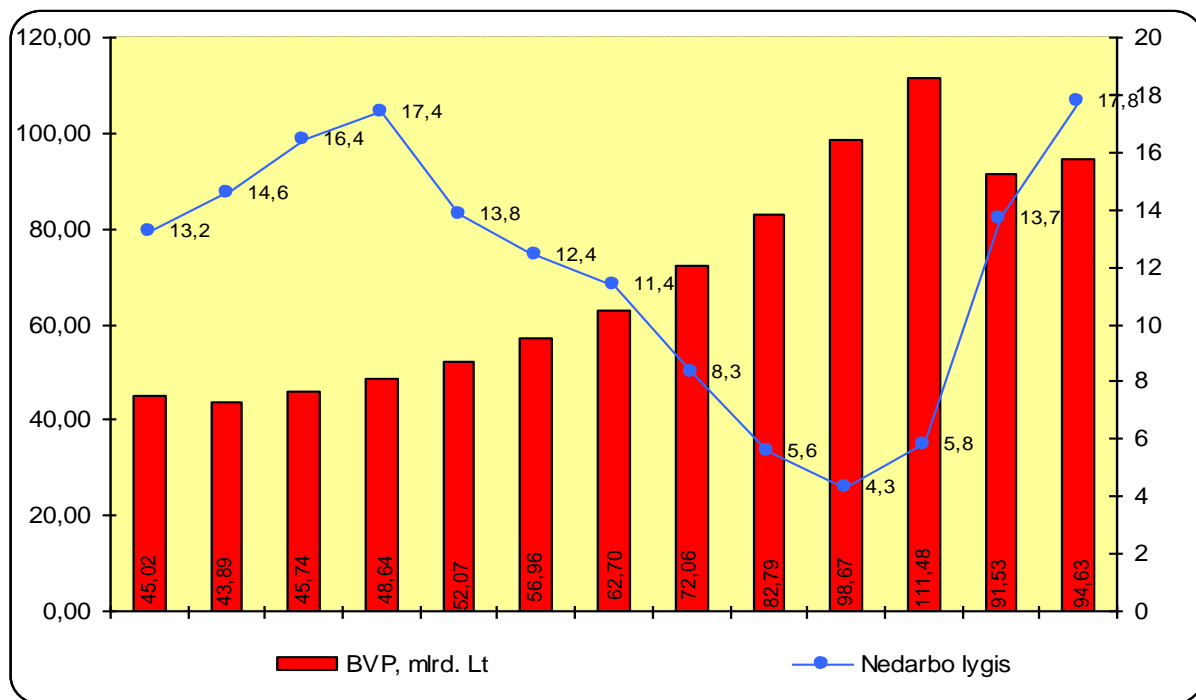
Atliekant nedarbo priežasčių tyrimą, pirmiausiai tikrinama hipotezė, jog aukštas nedarbo lygis priklauso tik nuo ekonomikos ciklinio svyravimo, kadangi ekonomikos nuosmukis ar pakilimas yra siejamas su bendrojo vidaus produkto mažėjimu arba didėjimu. Atsižvelgiant į tai, bus atliekamas nedarbo priklausomybės nuo bendrojo vidaus produkto tyrimas. Toliau bus tikrinama antroji hipotezė ir analizuojama kokią įtaką nedarbui daro laisvų ir užimtų darbo vietų skaičius. Norint nustatyti kokią įtaką nedarbui turi valstybės vykdoma politika pirmiausiai bus analizuojami Statistikos departamento ir Lietuvos darbo biržos pateikimų nedarbo rodiklių skirtumai ir nuo ko tai priklauso, tada bus tiriama kokią įtaką nedarbui turi priimtoms privalomojo sveikatos draudimo pataisos, minimalaus darbo užmokesčio dydis ir įgyvendinamų aktyvios darbo rinkos politikos priemonių efektyvumas.

3. NEDARBO PRIEŽASČIŲ TYRIMAS

3.1 BVP poveikis nedarbo lygiui

Ekonomikos augimą priimta vertinti bendrojo vidaus produkto (BVP) didėjimo tempu. Ekonomikos pakilimo laikotarpiu bendrasis vidaus produktas auga, o nuosmukio laikotarpiu mažėja. BVP nustojus augti ir pradėjus mažėti, šalyje pradeda kilti nedarbo lygis. Toks nedarbas yra laikomas cikliniu nedarbu, kuris ekonominėje literatūroje yra laikomas bendrojo vidaus produkto dinaminio atspindžiu.

5 paveiksle pateikiama 1998 – 2010 metų Lietuvos bendrojo vidaus produkto ir nedarbo lygio dinamika.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis 2 priedu

5 pav. BVP ir nedarbo lygio dinamika Lietuvoje 1998-2010 m.

Analizuojant kaip kito BVP 1998 – 2010 metų laikotarpyje, galima pastebėti, kad BVP 1999 m. nežymiai sumažėjo, o nuo 2000 m. tendencingai augo iki 2008 m. BVP augimas ne visais laikotarpiais

sutapo su nedarbo lygio mažėjimu. 5 paveiksle galima matyti, kad nedarbo lygis pradėjo mažėti tik nuo 2002 m.

1998 – 2001 m. 1999 m. Lietuvos ekonomikai buvo gana sudėtingi, nes pastaruosius šešerius metus augęs BVP, staiga pradėjo mažėti. Tam įtakos turėjo Rusijos ekonominė krizė. Šis pokytis nėra labai reikšmingas, kadangi jau 2000 m. pastebimas BVP augimas.

Analizuojamame laikotarpyje nuo pat 1998 m. nedarbo lygis labai sparčiai augo ir tokio intensyvaus augimo negalima sieti tik su Rusijos ekonomine krize. Anot ekspertų nedarbo lygio didėjimą šiuo laikotarpiu lėmė tai, kad sumažėjo galimybių užsidirbti šešėlinėje ekonomikoje, taip pat augantis nedarbas atspindėjo Lietuvos valdžios nepadarytų struktūrinių reformų pasekmes, ekspertai išskiria ir griežtą darbo santykių reguliavimą, trukdantį steigti naujiems verslas taip pat didėjančią mokesčių našta, apribotos galimybės užsiimti individualia ūkine – komercine veikla. (Lietuvos laisvosios rinkos institutas, 2000)

2002 – 2008 m. pr. BVP augimas nuo 2001 m. siejamas su augančiu eksportu, įmonių darbo efektyvumo didėjimu, naujų technologijų ir valdymo metodų diegimu įmonėse. (Lietuvos laisvosios rinkos institutas, 2001).

2002 metų ekonomikos augimas siejamas ir su suaktyvėjusia vidaus rinka.

Nuo 2004 m. ekonomikos augimą skatino narystė Europos Sąjungoje. Lietuvai pirmieji metai Europos Sąjungoje buvo gana sėkmingi. Be jau minėtų veiksnių, po įstojimo į ES BVP augimą skatino pagerėjusios eksporto sąlygos, bei narystės ES paskatinta daugelio sričių specializacija. (Lietuvos laisvosios rinkos institutas, 2006) Struktūrinių fondų poveikis Lietuvos ekonomikai yra ypač pastebimas, nes lyginant su 2004 m., 2005 m. BVP išaugo beveik 15 proc.

Nuo 2002 m. stabiliai augant ekonomikai ir gerėjant įmonių padėčiai jau pastebimas ir nedarbo sumažėjimas. Matyti, kad darbo rinka į ekonomikos atsigavimą reaguoja pavėluotai ir tik tada, kai nusistovi pastovus augimas, nedarbas pamažu pradeda mažėti. Toks mažėjimas pastebimas nuo 2002 m. iki 2008 m. Remiantis 5 paveikslu būtų galima teigti, kad esant pastoviam ekonomikos arba BVP augimui, darbo rinka atsigauja ir nedarbas pradeda mažėti.

Ekspertai nedarbo mažėjimą šiuo laikotarpiu paaiškina ne tik augančia ekonomika. Teigiama, kad Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą ir atsivėrus naujoms darbo rinkoms daug Lietuvos gyventojų emigravo, kas taip pat turėjo įtakos nedarbo lygio šalyje sumažėjimui. (Lietuvos laisvosios rinkos institutas, 2005)

2008 m. vid. – 2010 m.

Jau 2007 m. ekspertai pastebėjo ekonomikos perkaitimo grėsmę, Lietuvos valdžia buvo raginama imtis tinkamų priemonių per fiskalinę ir pinigų politiką, tačiau į tai nebuvo atsižvelgta ir 2008 m. pab. Lietuvoje pradėjo mažėti BVP augimas.

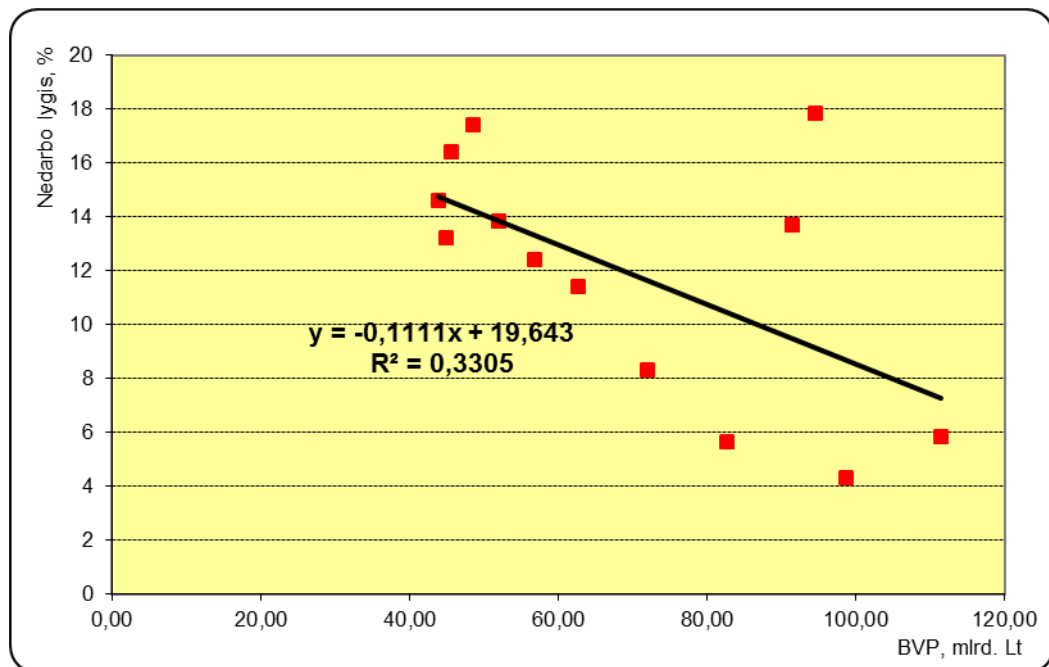
2009 m. staigiai pradėjo mažėti BVP, nedarbo lygis išaugo daugiau nei dvigubai.

Šiuo laikotarpiu pastebimas ryškus BVP augimo mažėjimas ir nedarbo lygio augimas.

Kaip jau minėta BVP augimas siejamas su ekonomikos augimu. Siekiant nustatyti ar egzistuoja ryšys tarp BVP ir nedarbo lygio, o jeigu egzistuoja tai kaip BVP augimas lėmė nedarbo lygio pokyčius 1998 – 2010 metais, ir koks ryšys yra tarp šių rodiklių, toliau bus atliekama šio laikotarpio BVP ir nedarbo lygio rodiklių koreliacinė regresinė analizė.

Tiriant ar BVP svyravimai turi įtaką nedarbo lygiui šalyje pirmiausiai vertinama ilgojo laikotarpio t.y. 1998 – 2010 metų duomenys.

6 paveiksle pateikiama regresijos lygtis, kuri padeda tiksliau nustatyti ryšio tarp nedarbo lygio ir BVP stiprumą.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis 2 priedu

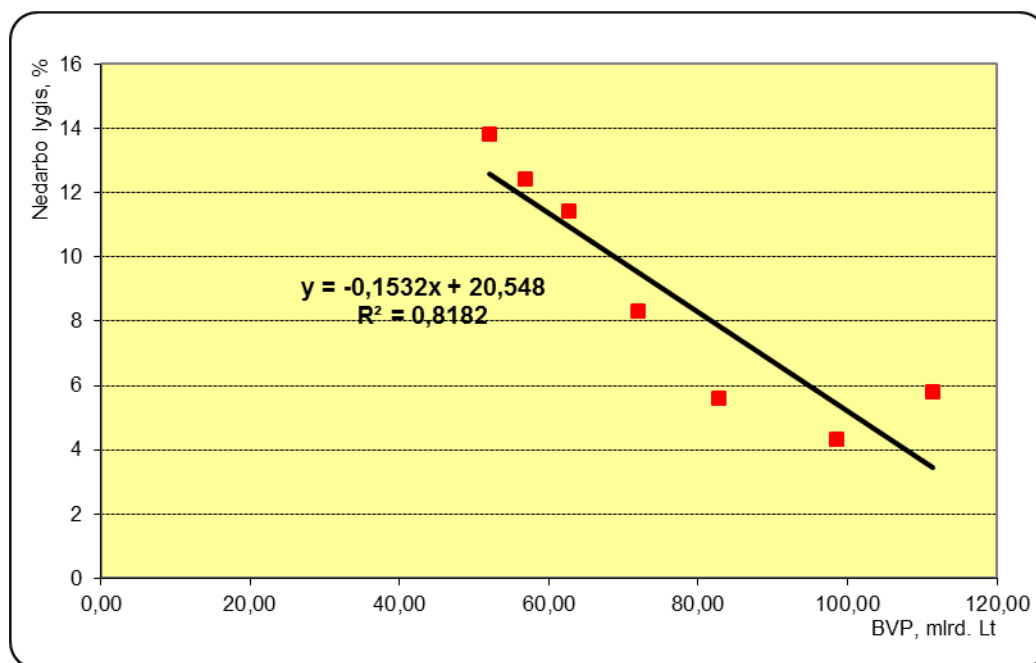
6 pav. Nedarbo lygio priklausomybė nuo BVP 1998-2010 m.

Apskaičiuotas koreliacijos koeficientas yra lygus $-0,57$, tai reiškia, kad ryšys tarp BVP ir nedarbo lygio egzistuoja, o šio ryšio stiprumas remiantis lentele (žr. 32 p.) įvardijamas kaip pastebimas. Koreliacijos koeficiento reikšmingumas buvo patikrintas naudojantis Stjudento kriterijumi (reikšmingumo koeficientas $-2,33$, statistiškai reikšmingas).

Determinacijos koeficientas lygus $0,33$. Iš to galima spręsti, kad BVP paaiškina 33% nedarbo lygio Lietuvoje. 33% yra pakankamai mažas dydis, todėl toliau svarbu išsiaiškinti kas dar, be BVP lemia nedarbo lygį šalyje.

Regresijos koeficientas $-0,11$ parodo, kad tarp nedarbo lygio ir BVP yra atvirkštinė priklausomybė. Iš regresijos koeficiento galima spręsti, kad BVP padidėjus 1 mlrd. Lt, nedarbo lygis sumažėja $0,11$ proc. punkto.

Siekiant nustatyti kaip BVP veikia nedarbo lygi pakilimo ir nuosmukio laikotarpiais, atlikta regresinė analizė $2002 - 2008$ metais, kai buvo stebimas ekonomikos pakilimas ir $2008 - 2010$ metais, kai Lietuvoje buvo ekonomikos nuosmukis. Ekonomikos nuosmukio laikotarpiu analizuojami duomenys imami ketvirčiais norint padaryti išsamesnę analizę, kadangi tai yra pakankamai trumpas laikotarpis.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis 2 priedu

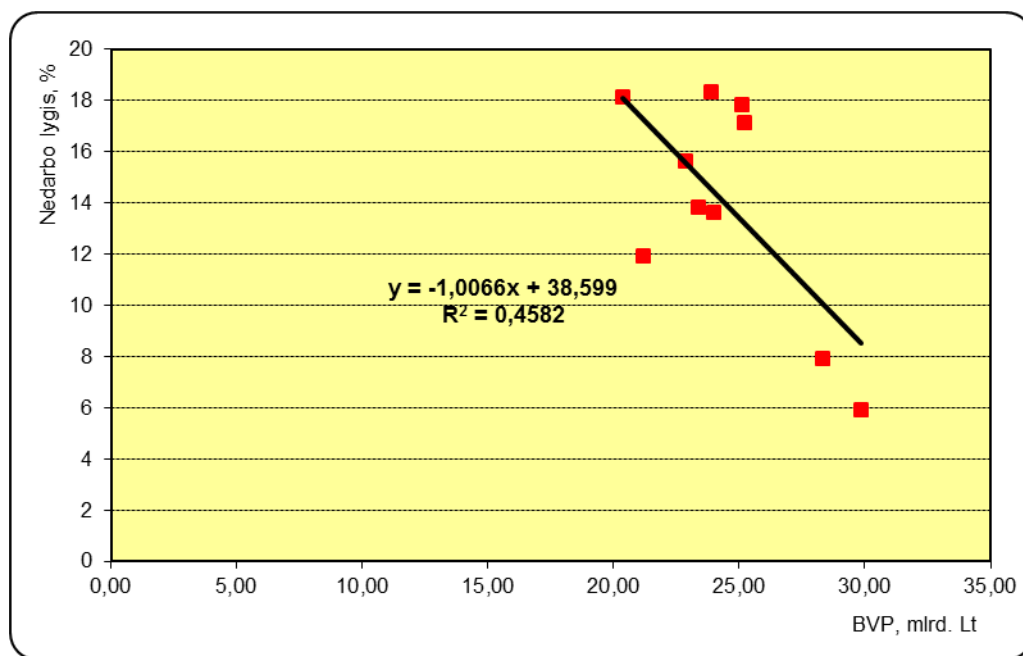
7 pav. Nedarbo lygio priklausomybė nuo BVP 2002-2008 m.

7 paveiksle pateikiama regresijos lygtis, nurodanti ryšio tarp nedarbo lygio ir BVP stiprumą $2002 - 2008$ metais, kai Lietuvoje buvo stebimas ekonomikos pakilimas (BVP augo, o nedarbo lygis mažėjo)

Apskaičiuotas koreliacijos koeficientas yra lygus $-0,9$, nedarbo lygio ir BVP ryšio stiprumas remiantis lentele (žr. 32 p.) įvardijamas kaip labai stiprus. Koreliacijos koeficiento reikšmingumas buvo patikrintas naudojantis Stjudento kriterijumi (reikšmingumo koeficientas $-4,74$, statistiškai reikšmingas).

Determinacijos koeficientas lygus $0,82$. Tai parodo, kad šiuo laikotarpiu BVP augimas paaiškina 82 proc. nedarbo lygio mažėjimo.

Iš regresijos koeficiento ($-0,15$) galima spręsti, kad BVP padidėjus 1 mlrd. Lt, nedarbo lygis sumažėja $0,15$ proc. punkto.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis 3 priedu

8 pav. Nedarbo lygio priklausomybė nuo BVP 2008 m. III ketv. - 2010 m. IV ketv.

8 paveiksle pateikiama regresijos lygtis, nurodanti ryšio tarp nedarbo lygio ir BVP stiprumą 2008 m. III ketv. – 2010 m., kai Lietuvoje buvo stebimas ekonomikos nuosmukis (BVP mažėjo, o nedarbo lygis augo)

Apskaičiuotas koreliacijos koeficientas yra lygus $-0,68$, nedarbo lygio ir BVP ryšio stiprumas remiantis lentele (žr. 32 p.) įvardijamas kaip pastebimas. Koreliacijos koeficiento reikšmingumas buvo patikrintas naudojantis Stjudento kriterijumi (reikšmingumo koeficientas $-2,6$, statistiškai reikšmingas).

Determinacijos koeficientas lygus $0,46$. Tai parodo, kad šiuo laikotarpiu BVP mažėjimas paaiškina 46 proc. nedarbo lygio augimo.

Iš regresijos koeficiento (-1) galima spręsti, kad BVP sumažėjus 1 mlrd. Lt, nedarbo lygis išauga 1 proc.

Taigi buvo atlikta BVP ir nedarbo lygio koreliacinė regresinė analizė siekiant išsiaiškinti kaip BVP augimas arba mažėjimas nulemia nedarbo lygio mažėjimą arba augimą skirtingais laikotarpiais.

Apskaičiuota, kad ilguoju laikotarpiu t.y. 1998 – 2010 metais BVP augimas gali paaiškinti 33 proc. nedarbo lygio sklaidos. Iš to galima spėti, kad be BVP nedarbo lygį įtakoja ir kiti veiksniai, kurie galėtų paaiškinti likusią dalį nedarbo lygio sklaidos.

Kalbant apie trumpuosius laikotarpius t.y. ekonomikos pakilimą ir nuosmukį iš atliktų skaičiavimų galima spręsti, kad būtent pakilimo laikotarpiu BVP augimas paaiškina net 82 proc. nedarbo lygio augimo, o nuosmukio laikotarpiu jau mažiau – 46 proc. Vadinasi, kai ekonomika auga ir yra pakankamai stabili natūraliai mažėja ir nedarbo lygis, tačiau ekonomikai perkaitus, prasidėjus nuosmukiui ir BVP pradėjus mažėti, mažėjantis nedarbas būna įtakojamas ne tik paties nuosmukio, bet jį lemia ir tuo laikotarpiu vykdoma valstybės politika.

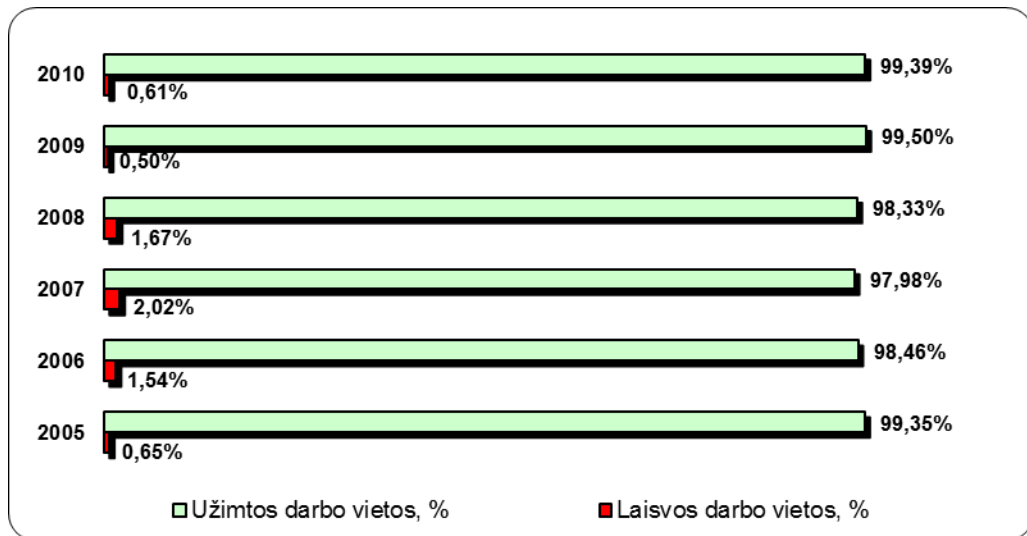
Nustatyta, kad BVP mažėjimas ekonomikos nuosmukio metu paaiškina 46 proc. nedarbo lygio sklaidos (šiuo atveju didėjimo). Ciklinis nedarbas yra laikinas reiškinys, kuris atsiranda esant cikliniam ekonomikos nuosmukiui ir su kuriuo galima kovoti pinigų politikos priemonėmis.

3.2 Laisvų ir užimtų darbo vietų įtaka nedarbo lygiui

Kadangi buvo išsiaiškinta, kad ciklinis ekonomikos svyravimas paaiškina 46 proc. nedarbo lygio sklaidos, toliau bus ieškoma, kas dar, be BVP mažėjimo, lemia aukštą nedarbo lygį šalyje.

Norint ištirti kaip darbo vietų skaičius veikia nedarbo lygį Lietuvoje, buvo analizuojami Statistikos departamento pateikiami duomenys.

9 paveiksle pateikiama duomenys kiek procentų visų darbo vietų sudarė užimos ir laisvos darbo vietos 2005 – 2010 metais.

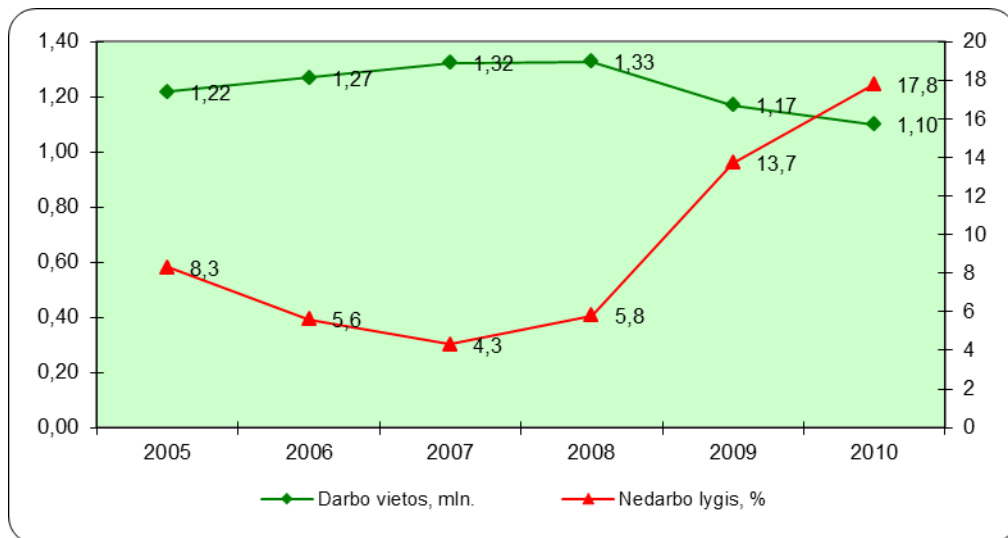

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis 4 priedu

9 pav. Laisvos ir užimtos darbo vietos 2005-2010 m.

Iš pateiktos informacijos galima spręsti, kad visame laikotarpyje nuo 2005 m., kada Statistikos departamentas pradėjo teikti informaciją apie laisvas ir užimtas darbo vietas, laisvų darbo vietų mažiausiai buvo 2009 m. t.y. 0,5 proc. Daugiausiai laisvų darbo vietų buvo tuomet, kai Lietuvoje buvo ekonomikos pakilimas ir buvo pasiektas natūralus nedarbo lygis.

10 paveiksle pateikiama nedarbo lygio rodiklio ir darbo vietų dinamika 2005 – 2010 m.

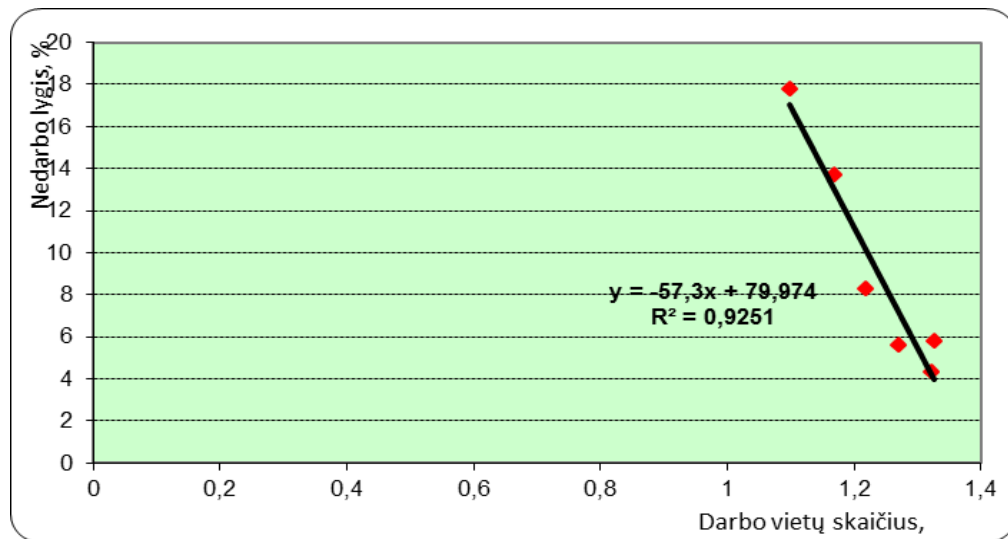

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis 5 priedu

10 pav. Nedarbo lygio ir darbo vietų skaičiaus dinamika 2005-2010 m.

Kadangi svarbu išsiaiškinti ar darbo vietų skaičius veikia nedarbo lygio rodiklį Lietuvoje, pirmiausiai pateikiama šių rodiklių dinamika. Iš 10 paveikslo matyti, kad iki 2008 m. vidurio darbo vietų Lietuvoje nuolatos daugėjo. Tiek 2006 m., tiek 2007 m. darbo vietų skaičius padidėjo daugiau nei 50 tūkst. 2008 m. darbo vietų skaičius išaugo, bet pokytis buvo nežymus (šiek tiek daugiau nei 3 tūkst.). O nuo 2008 m. pradėjus mažėti darbo vietų skaičiui 2009 m. jų sumažėjo daugiau nei 15 tūkst. ir 2010m. daugiau nei 7 tūkst.

Tam, kad būtų galima nustatyti ar egzistuoja ryšys tarp darbo vietų skaičiaus Lietuvoje ir nedarbo lygio bus atliekama koreliacinė regresinė analizė.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis 5 priedu

11 pav. Nedarbo lygio priklausomybė nuo darbo vietų skaičiaus 2005-2010 m.

11 paveiksle pateikiama regresijos lygtis, nurodanti ryšio tarp nedarbo lygio ir darbo vietų skaičiaus stiprumą 2005 – 2010 metais.

Apskaičiuotas koreliacijos koeficientas yra lygus $-0,96$, nedarbo lygio ir BVP ryšio stiprumas remiantis lentele (žr. 32 p.) įvardijamas kaip labai stiprus. Koreliacijos koeficiento reikšmingumas buvo patikrintas naudojantis Stjudento kriterijumi (reikšmingumo koeficientas – $7,03$, statistškai reikšmingas).

Determinacijos koeficientas lygus $0,93$. Tai parodo, kad šiuo laikotarpiu darbo vietų skaičiaus pokyčiai paaiškina 93 proc. nedarbo lygio mažėjimo.

Iš regresijos koeficiento ($-57,3$) galima spręsti, kad tarp darbo vietų skaičiaus ir nedarbo lygio egzistuoja atvirkštinė priklausomybė, t.y. darbo vietų skaičiui didėjant nedarbo lygis mažėja ir atvirkščiai.

Regresijos koeficientas parodo, kad darbo vietų skaičiui padidėjus 1 mln., nedarbo lygis sumažėtų 57,3 proc.

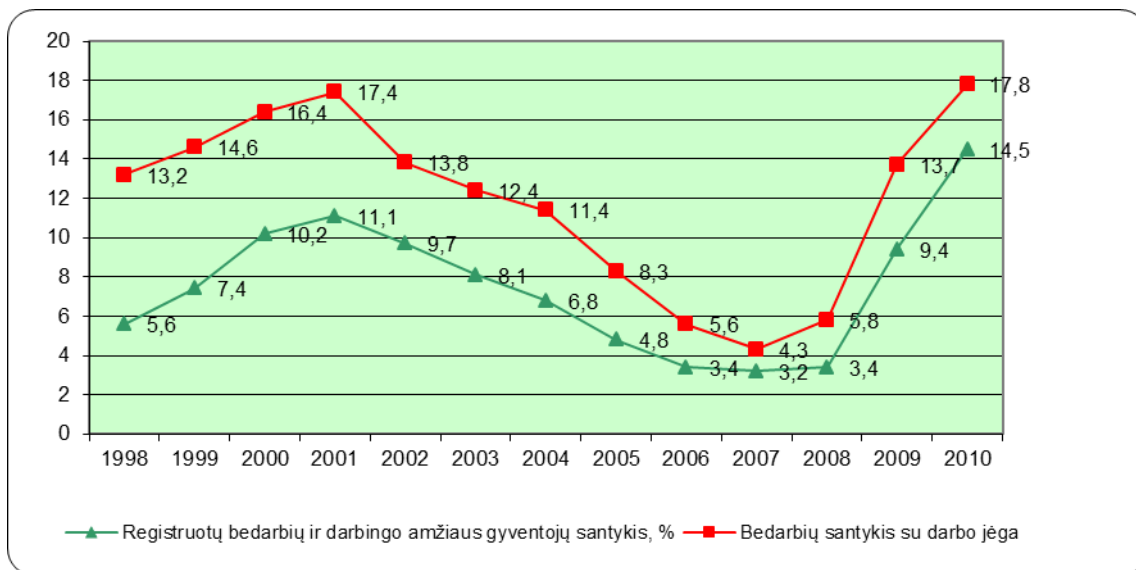
Taigi atlikta analizė rodo, kad Lietuvoje yra tiesiog per mažai darbo vietų. Norint išspręsti nedarbo problemą šalyje turėtų būti didinamas darbo vietų skaičius, todėl šiuo atveju labai aktualu valstybės priimami sprendimai.

3.3 Valstybės darbo rinkos politika ir nedarbo lygis

3.3.1 Statistikos departamento ir Lietuvos darbo biržos pateikiamų duomenų skirtumai

Šiuo metu, kai Lietuvoje yra labai išaugęs nedarbas, nedarbo statistika tapo ypač aktuali. Bedarbius Lietuvoje skaičiuoja Lietuvos Respublikos Statistikos departamentas ir Lietuvos darbo birža prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos. Kaip jau minėta pirmojoje tiriamojo darbo dalyje, bedarbių skaičių šios dvi institucijos nustato skirtingai (Statistikos departamentas remiasi gyventojų užimtumo tyrimo duomenimis, o Lietuvos darbo birža remiasi faktiškai darbo biržoje užsiregistravusių bedarbių skaičiumi) dėl to analizuojant duomenis pastebima ir skirtinga situacija darbo rinkoje.

Siekiant parodyti skirtumą tarp šių dviejų institucijų pateikiamų nedarbo rodiklių, 12 paveiksle pateikiama registruoto nedarbo (pagal Lietuvos darbo biržą) ir nedarbo lygio (pagal Statistikos departamentą) dinamika 1998 - 2010 metais.

Šaltinis: sudarytas darbo autorės, remiantis 6 priedu

12 pav. Statistikos departamento ir Lietuvos darbo biržos pateikiamo nedarbo lygio palyginimas

Žvelgiant į paveikslą akivaizdu, kad Statistikos departamento ir Lietuvos darbo biržos pateikiamas nedarbo šalyje lygis skiriasi. Statistikos departamentas apskaičiuoja didesnę nedarbo lygį.

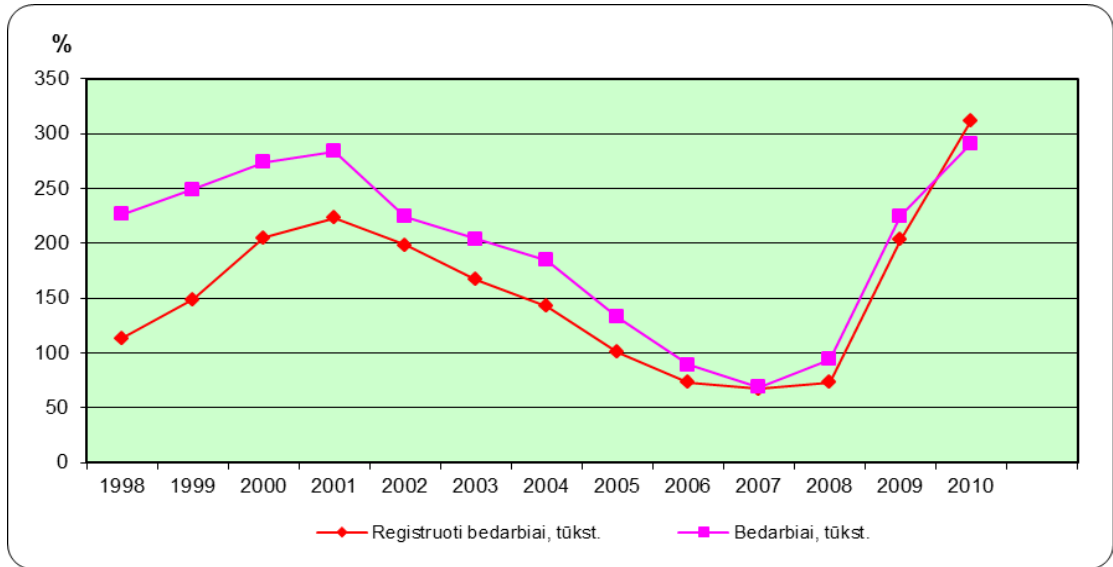
Analizuojant pateiktus duomenis, galima pastebėti, kad mažiausias skirtumas tarp pateikiamų rodiklių buvo 2007 metais, t.y. tuo metu, kai nedarbo lygis Lietuvoje buvo mažiausias. 2007 metais rodikliai vienas nuo kito skyrėsi tik 1,1 proc. Galima pastebėti tendenciją, kad kuo nedarbo lygis šalyje mažesnis, tuo mažiau skiriasi nedarbo lygis apskaičiuojamas skirtingų institucijų.

Didžiausias skirtumas tarp pateikiamų duomenų buvo 1998 metais - 7,6 proc. Nuo šių metų pastebima, kad skirtumas tarp pateikiamų rodiklių turėjo tendenciją mažėti iki 2008 m., kai šalyje vėl pradėjo augti nedarbo lygis.

Esminis skirtumas tarp Darbo biržos ir Statistikos departamento skaičiuojamo darbo lygio yra tas, kad šios dvi institucijos apskaičiuodamos nedarbo lygį bedarbių skaičių dalija iš darbo jėgos, kurią apibrėžia skirtingai.

- Statistikos departamentas darbo jėgą apibrėžia kaip „tiriamą amžiaus gyventojai, kurie tiriamąją savaitę buvo užimti arba buvo laikomi bedarbiais“. Tiriamojo amžiaus gyventojai yra nuo 16 metų.
- Darbo birža darbo jėgą apibrėžia kaip visus darbingo amžiaus gyventojus (nuo 16 metų iki pensinio amžiaus).

Dėl šių priežasčių pateikiamas 13 paveikslas, kuriame tiksliau atsispindi skirtumai, kadangi pateikiama ne apskaičiuotas nedarbo lygis, o bedarbių skaičius 1998 – 2010 m. laikotarpyje.

Šaltinis: sudarytas darbo autorės, remiantis 7 priedu

13 pav. Statistikos departamento ir Lietuvos darbo biržos pateikiamo bedarbių skaičiaus palyginimas

Statistikos departamentas nuo 1998 m. visuomet pateikdavo didesnę bedarbių skaičių nei Lietuvos darbo birža, nes ne visi darbo neturintys ir ieškantys asmenys registruojasi darbo biržoje. Statistikos departamentas atlikdamas gyventojų užimtumo tyrimus apima ir darbo biržoje neregistruotus bedarbius. Tai, kad faktiškai darbo biržoje užsiregistravusių bedarbių skaičius yra mažesnis nei skaičius, kurį pateikia Statistikos departamentas laikoma natūraliu reiškiniu. Tačiau dėmesį vertėtų atkreipti į tai, jog 2010 m. pirmą kartą nuo 1998 m. Lietuvos darbo birža pateikė didesnę bedarbių skaičių nei Statistikos departamentas. Registruotų bedarbių skaičius buvo 21 tūkst. didesnis nei Statistikos departamento pateikiamas bedarbių skaičius.

Šie duomenys apie Statistikos departamento ir Lietuvos darbo biržos nurodomų bedarbių skaičiaus skirtumus buvo pateikti norint paaiškinti, kaip valstybės priimami tam tikri sprendimai veikia darbo rinkos elgseną. Kadangi buvo pastebėta, kad 2010 m. Lietuvos darbo biržoje registruotų bedarbių skaičius žymiai išaugo ir pralenkė Statistikos departamento pateikiamą skaičių, toliau bus bandoma analizuoti koks būtent valstybės priimtas sprendimas turėjo tam įtakos.

3.3.2 Privalomojo sveikatos draudimo įstatymas

Kalbant apie valstybės priimamų sprendimų įtaką bedarbių skaičiui Lietuvoje, šiuo atveju būtų tikslinga paanalizuoti privalomojo sveikatos draudimo įstatymą.

Iki 2009 m. galiojusiame privalomojo sveikatos draudimo įstatyme buvo nuostata, kad netgi pajamų negaunantys asmenys turi susimokėti 10 proc. sveikatos draudimo įmokas. Tačiau, kaip žinoma, niekas tokių įmokų tuo metu nemokėjo. Ir niekas nebandė jų išieškoti, nes tuo metu ši įstatymo nuostata net nebuvo administruojama. (Privalomojo sveikatos draudimo įstatymas, aktuali redakcija iki 2008 12 31)

Nuo 2009 m. sausio 1 d. įsigaliojus įstatymo pataisoms įmokos asmenims negaunantiems pajamų išlieka, tačiau griežčiau apibrėžiama įmokų administravimo ir mokėjimo tvarka. Įstatymo nurodytas įmokas administruoja Valstybinė mokesčių inspekcija prie Finansų ministerijos, kuri gautas įmokas per tris dienas privalo pervesti į Valstybinės ligonių kasos Privalomojo sveikatos draudimo fondo biudžeto sąskaitą, kur yra tvarkomas apdraustųjų registras. (Privalomojo sveikatos draudimo įstatymas)

Diskusijos šiuo klausimu prasidėjo tik 2010 metais.

Privalomojo sveikatos draudimo įmokas už 2009 metus valstybinei mokesčių inspekcijai turėjo susimokėti netgi nedirbantys darbingo amžiaus gyventojai, kurie nebuvo užsiregistravę darbo biržoje arba buvo išbraukti iš jos sąrašų, arba jeigu jo nėra valstybės lėšomis draudžiamųjų sąrašė. Nuo įmokų atleidžiami nedirbantys darbingo amžiaus asmenys, kurie yra užsiregistravę darbo biržoje, nes jas už juos sumoka valstybė. (Privalomojo sveikatos draudimo įstatymas)

Taigi atsakant į klausimą, kodėl 2010 m., priešingai nei praėjusius 12 metų, Lietuvos darbo birža pateikė didesnę bedarbių skaičių nei Statistikos departamentas, galima teigti, kad tai lėmė Lietuvos Respublikos Seimo priimtos Privalomojo sveikatos draudimo įstatymo pataisos, kada buvo įtvirtintos nuostatos, kad netgi pajamų negaunantys ir Darbo biržoje neužsiregistravę asmenys privalo mokėti privalomojo sveikatos draudimo įmokas.

Iki to laiko, kaip jau minėta, ne visi darbo neturintys asmenys registravosi darbo biržoje. Tačiau šiuo įstatymu, bedarbiai buvo paskatinti kreiptis į darbo biržą vien tam, kad nereikėtų mokėti privalomojo sveikatos draudimo įmokų. Taigi į pasikeitusį įstatymą darbo rinka reagavo masiškai kreipdamasi į darbo biržą.

Ši situacija atskleidžia, kokią įtaką darbo rinkai turi Lietuvos valdančiųjų institucijų priimami sprendimai. Šiuo atveju bedarbiai buvo paskatinti masiškai kreiptis į darbo biržą, tačiau tai neatspindi tikrosios nedarbo situacijos Lietuvoje, kadangi kaip teigė Lietuvos darbo biržos atstovas, trečdalis

užsiregistravusių bedarbių iš tikrųjų nėra darbo neturintys ir ieškantys gyventojai, tai tiesiog asmenys, norintys gauti tam tikras lengvatas, tačiau nelegaliai dirbantys.

3.3.3. Minimalus darbo užmokestis

Kalbant apie valstybės darbo rinkos politiką vertėtų aptarti ir minimalaus darbo užmokesčio dydžio reguliavimą. Lietuvoje yra nuolat diskutuojama apie minimalaus darbo užmokesčio dydį. Jis lyginamas su kitų Europos Sąjungos valstybių dydžiais ir teigiama, kad Lietuvoje darbo užmokestis yra per žemas, tačiau anot ekonomisto Vytauto Žukausko (2010), vertinant minimalaus darbo užmokesčio dydį, jį lyginti reikėtų ne su nustatytais dydžiais kitose Europos Sąjungos šalyse ar pasaulyje, o su vidutinėmis žmonių pajamomis šalyje. Toks vertinimas atskleidžia kokia tikroji minimalaus darbo užmokesčio našta tenka darbo rinkai. Būtent tokį vertinimą pateikia ir Eurostat duomenų bazė.

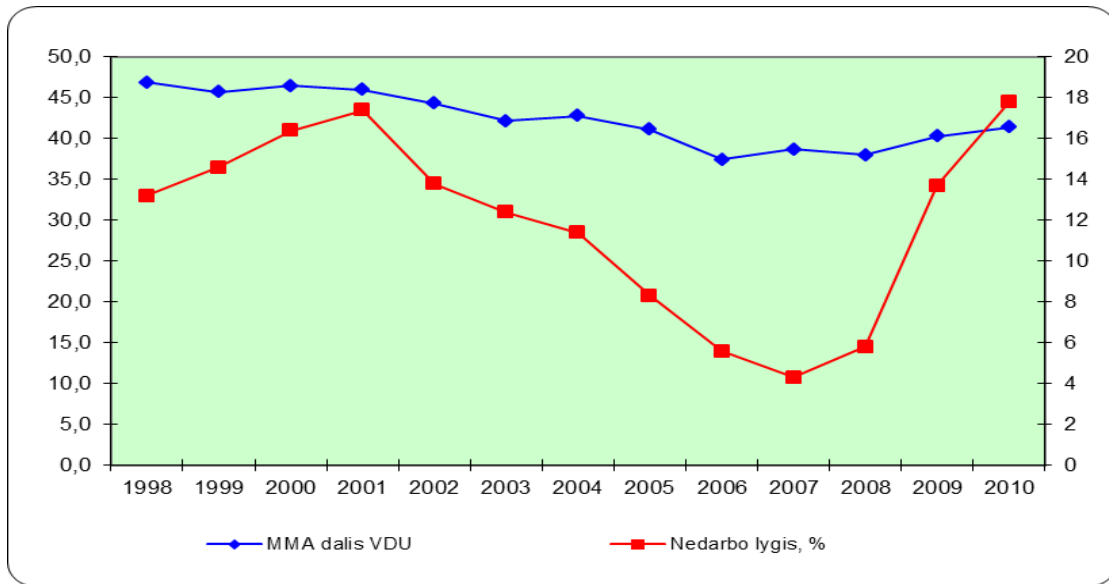
Teigiama, kad minimalus darbo užmokestis yra skirtas apsaugoti mažas pajamas gaunančius darbuotojus, tačiau kita vertus jis sukuria sąlygas nedarbui šalyje augti, ypač atkreiptinas dėmesys į nekvalifikuotą darbo jėgą.

Valstybė didina minimalųjį darbo užmokestį, grįsdama tuo, kad Lietuvoje jis yra žemas ir žmonėms neužtenka 600 ar 700 litų pragyvenimui, juo labiau, kad nuo šių gaunamų sumų dar yra atskaičiuojami mokesčiai. Tačiau į šią situaciją galima žiūrėti ir iš kitos pusės. Fiskalinis valstybės interesas taip pat gali skatinti didinti minimalųjį darbo užmokestį, nes nuo jo yra skaičiuojami valstybinio socialinio draudimo ir pajamų mokesčiai. Kuo didesnis minimalus darbo užmokestis, tuo daugiau mokesčių surenkama į valstybės biudžetą.

Nustatytas minimalus darbo užmokestis turi didelį poveikį darbo rinkos padėčiai. Ypač tai aktualu ekonomikos nuosmukio metu, kada nedarbas ir taip sparčiai auga.

Lietuvoje minimalus darbo užmokestis yra nustatomas politiniu sprendimu, todėl gali neatitikti darbo rinkos situacijos. Kaip jau minėta, per didelė minimali alga gali dar labiau padidinti nedarbo lygį šalyje.

14 paveiksle pateikiama nedarbo lygio ir minimalaus mėnesinio darbo užmokesčio dalies vidutiniame metiniame bruto darbo užmokestyje (%) dinamika 1998 – 2010 metais.

Šaltinis: sudarytas darbo autorės, remiantis 8 priedu

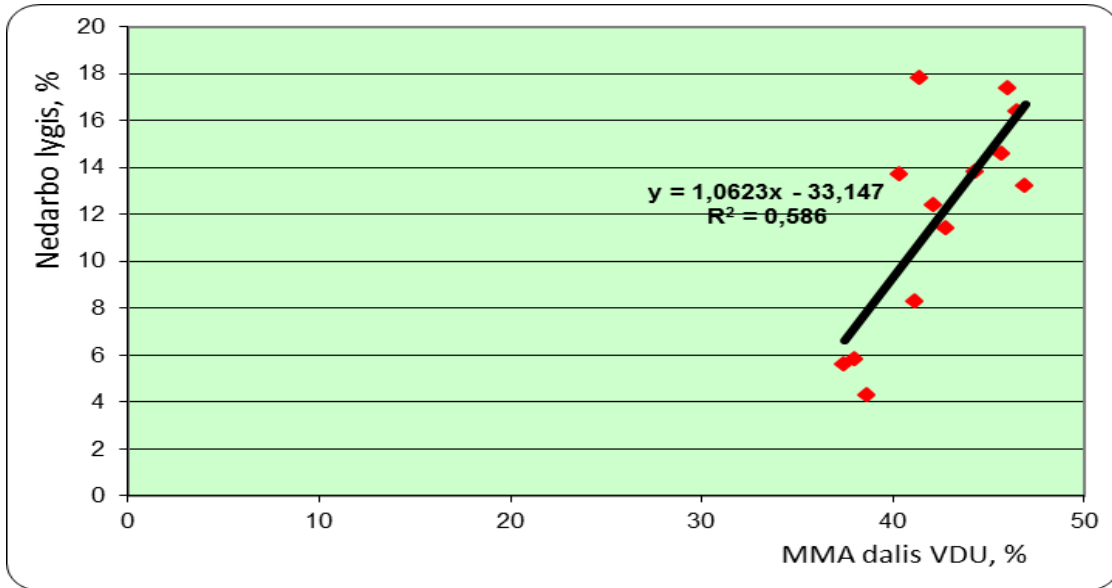
14 pav. Nedarbo lygio ir MMA dalies VDU dinamika 1998-2010 m.

Nuo 1999 metų, minimalaus darbo užmokesčio dalis vidutiniame metiniame darbo užmokestyje po truputį mažėjo, tuo pačiu laikotarpiu yra pastebimas ir nedarbo lygio mažėjimas. Norint išsiaiškinti kokią įtaką minimalaus darbo užmokesčio dalis vidutiniame metiniame bruto darbo užmokestyje daro nedarbo lygio pokyčiams, bus atliekama koreliacinė – regresinė analizė.

Apskaičiuotas koreliacijos koeficientas yra lygus 0,77, tai reiškia, kad ryšys tarp MMA dalies VDU ir nedarbo lygio egzistuoja, o šio ryšio stiprumas remiantis lentele (žr. 32 p.) įvardijamas kaip stiprus. Koreliacijos koeficiento reikšmingumas buvo patikrintas naudojantis Stjudento kriterijumi (reikšmingumo koeficientas – 3,95, statistiškai reikšmingas).

Determinacijos koeficientas lygus 0,57. Iš to galima spręsti, kad MMA dalis VDU paaiškina 57 % nedarbo lygio Lietuvoje.

Regresijos koeficientas - 1,06 parodo, kad tarp nedarbo lygio ir MMA dalies VDU yra tiesioginė priklausomybė. Iš regresijos koeficiento galima spręsti, kad padidėjus minimalaus darbo užmokesčio daliai vidutiniame metiniame bruto darbo užmokestyje 1 proc, nedarbo lygis padidėja 1 proc. punktu.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis 8 priedu

15 pav. Nedarbo lygio priklausomybė nuo MMA dalies vidutiniame bruto darbo užmokestyje

Minimalaus darbo užmokesčio dalis metiniame vidutiniame bruto darbo užmokestyje didėti arba mažėti gali dėl to, kad:

- Didinamas arba mažinamas minimalus darbo užmokestis;
- Didėja arba mažėja vidutinis metinis darbo užmokestis

Taigi galima daryti išvadas, kad esamomis aplinkybėmis (Lietuvoje vidutinis darbo užmokestis yra žemas) minimalaus darbo užmokesčio didinimas būtų netikslingas, nes šį dydį padidinus, o vidutiniam metiniam atlyginimui išlikus tokiam pačiam, minimalaus atlyginimo dalis vidutiniame metiniame darbo užmokestyje išaugų, o kartu didėtų ir nedarbo lygis.

Šioje situacijoje yra atskleidžiamas valstybės vaidmuo reguliuojant nedarbo lygį šalyje. Nuo 2010 m. planuojama didinti minimalų darbo užmokestį, tačiau nepaskaičiuojama, kad tai tik dar labiau paskatintų nedarbą šalyje.

Padidintas minimalus darbo užmokestis, padidintų mokesčių našta, ypač tai aktualu kalbant apie smulkųjį verslą. Minimalaus darbo užmokesčio didinimas padidina grėsmę kai kurioms smulkioms įmonėms bankrutuoti arba atleisti darbuotojus.

Minimalaus darbo užmokesčio taikymas, ypač jo didinimas nuosmukio laikotarpiu, apriboja rinkos mechanizmo veikimą, o tai yra viena iš struktūrinio nedarbo priežasčių.

Norint Lietuvoje mažinti nedarbo lygį šis sprendimas nebūtų teisingas, nes įmonės arba atleistų dalį darbuotojų taupydamos kaštus, arba tiesiog bankrutuotų. Todėl, jei norima didinti darbo vietų skaičių, o kartu ir mažinti nedarbo lygį Lietuvoje, minimalus mėnesinis atlygis ekonomikos nuosmukio metu turėtų būti mažinamas.

3.3.4. Profesinis mokymas

Pastaruoju metu Lietuvoje pastebimas susidaręs paradoksas. Šalyje yra daugiau kaip 300 tūkst. Darbo biržoje registruotų bedarbių, o darbdaviai skundžiasi, kad neranda tinkamų darbuotojų. Šiuo atveju tikslinga būtų kalbėti apie kvalifikacijos trūkumą.

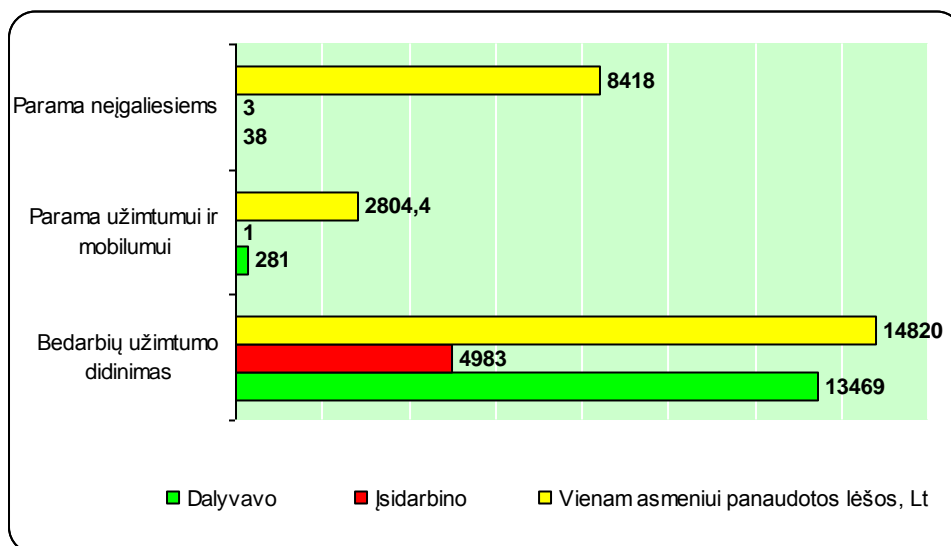
Kaip jau minėta pirmojoje tiriamojo darbo dalyje, viena iš struktūrinio nedarbo priežasčių yra netinkama gyventojų kvalifikacija ar išsilavinimas. Norėdamas gauti darbą asmuo turi persikvalifikuoti, mokytis, įgyti naują, rinkos paklausą atitinkančią kvalifikaciją. Visa tai bedarbiui padeda padaryti Lietuvoje įgyvendinamos įvairios aktyvios darbo rinkos politikos priemonės. Nedarbo mažinimas siejamas su darbo vietų subsidijavimu, perkvalifikavimu, viešaisiais darbais, mokymais.

Lietuvos darbo birža ir 10 teritorinių darbo biržų įgyvendina 3 projektus, finansuojamus iš Europos socialinio fondo, kurie teikia profesinio mokymo paslaugas bedarbiams, tai:

- Bedarbių užimtumo didinimas;
- Parama užimtumui ir mobilumui;
- Parama neįgaliesiems.

Visi šie projektai siekia įdarbinti bedarbius, prieš tai juos perkvalifikavus ir suteikus profesinės reabilitacijos paslaugas.

16 paveiksle pateikiami duomenys, kokiam skaičiui bedarbių buvo suteiktos profesinio mokymo paslaugos ir koks skaičius įsidarbino po programos baigimo.

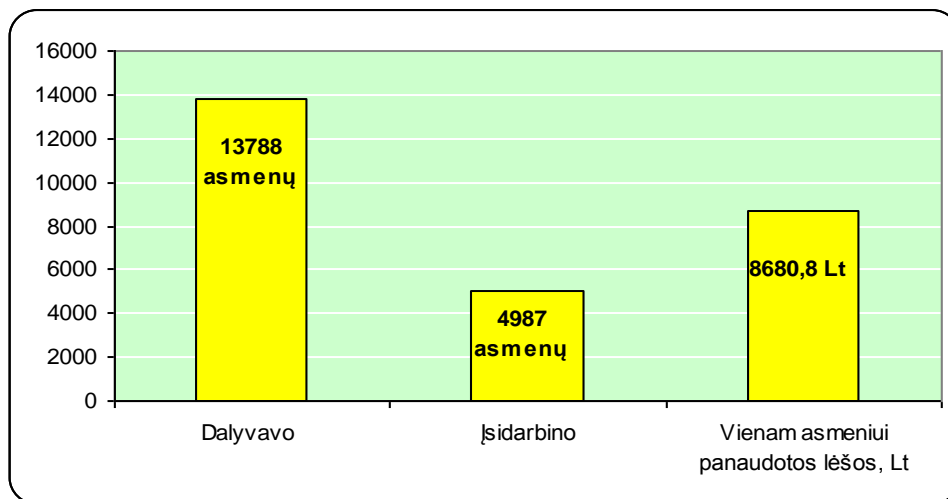

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis 9 priedu

16 pav. ESF finansuojami projektai (dalyvavimas, įsidarbinimas, lėšų panaudojimas)

Paveiksle pateikti duomenys, kiek asmenų dalyvavo Europos socialinio fondo finansuojamuose ir Lietuvos darbo biržos organizuojamuose projektuose, kiek asmenų mokymo programas baigė ir kiek iš baigusių įsidarbino.

Daugiausiai asmenų, kurie baigė programą yra „Bedarbių užimtumo didinimo“ projekte, o mažiausiai projekte „Parama neįgaliesiems“. Tačiau kiek ir kuriam projekte daugiausiai asmenų baigė ir įsidarbino nėra esminis dalykas. Pagrindinis aspektas yra tai, kiek asmenų dalyvavo, kiek pinigų tam buvo išleista ir koks galutinis rezultatas, t.y. kiek asmenų, baigusių mokymus įsidarbino. Susumavus visų profesinio mokymo paslaugas teikiančių projektų rezultatus, gaunami tokie duomenys.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis 9 priedu

17 pav. Profesiniam mokyme dalyvavusių ir įsidarbinusių asmenų skaičius

Taigi vidutiniškai vienam žmogui profesiniam mokymui yra skiriama 8680,8 Lt.

Nuo projektų įgyvendinimo pradžios juose dalyvavo 13788 asmenys, iš jų įsidarbino 4987 asmenys ir tai sudaro 63 proc. nuo programų baigusių asmenų skaičiaus.

Apskaičiuota, kad siekiant apmokyti 13788 asmenis, išleista beveik 120 mln. Lt, kadangi įsidarbino 63 proc. (4987) mokymo programų baigusių asmenų, tai jų apmokymui ir įdarbinimui buvo išleista 43,29 mln. Lt. Likusi suma t.y. 76,4 mln. Lt buvo išleista bedarbių apmokymams, tačiau nebuvo pasiektas pagrindinis tikslas – perkvalifikavus ir apmokius grąžinti bedarbius į darbo rinką.

Turint tokius skaičius, galima teigti, kad Europos socialinio fondo lėšos yra naudojamos neefektyviai ir profesinis mokymas nėra ta priemonė, kuri galėtų padėti pastebimai sumažinti nedarbą. Pasirinkta tam tikra valstybės darbo rinkos politika šiuo atveju yra viena iš nedarbo priežasčių, nes vietoj to, kad būtų labiau remiamas verslas, didžiulės pinigų sumos yra išleidžiamos mokymams ir perkvalifikavimui, kurie pastebimos naudos, lyginant su išleidžiamomis pinigų sumomis, neduoda.

Toliau, siekiant nustatyti kaip atsiperka valstybei įgyvendinami projektai bus smulkiau analizuojamas projektas „Bedarbių užimtumo didinimas“, nes šio projekto vertė yra didžiausia ir profesiniam mokyme dalyvauja daugiausiai asmenų.

Profesinį mokymą pagal jo teikiamą naudą galima vertinti dvejopai. Tai:

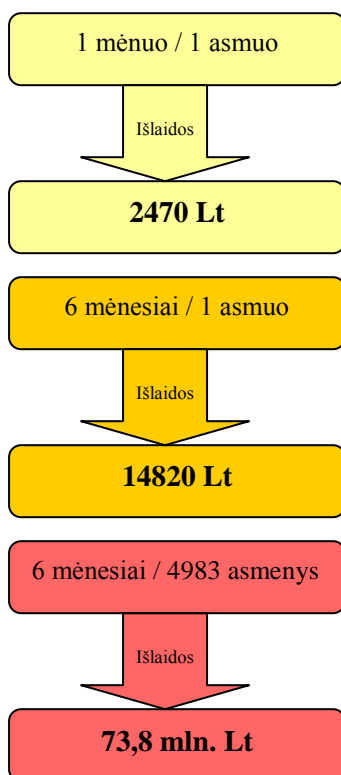
- Socialinis profesinio mokymo efektyvumas;
- Ekonominis profesinio mokymo efektyvumas.

Remiantis Darbo ir socialinių tyrimų instituto atliktu tyrimu (2006), galima teigti, kad kalbant apie socialinį projekto efektyvumą galima paminėti tokius aspektus, kurie vertinami kaip socialinis profesinio mokymo efektyvumas.

- Žmonės turi daugiau vilčių susirasti naują darbą;
- Aukštesnė kvalifikacija suteikia didesnę socialinio saugumo jausmą;
- Išsiplečia draugų ir pažįstamų ratas;
- Naujos žinios skatina toliau domėtis pasirinkta profesija;
- Išsiplečia draugų ir pažįstamų ratas, asmenys aktyviau dalyvauja bendruomeninėje veikloje.

Iš esmės, galima sutikti su visais šiais socialinį projekto efektyvumą parodančiais išvardintais veiksniais, nes bet kokie mokymai, nauja patirtis padeda žmogui gerinti jo gyvenimo kokybę. Socialinis projekto efektyvumas negali būti matuojamas pinigine išraiška. Todėl norint įvertinti projekto ekonominį

efektyvumą, reikia paskaičiuoti kiek išleidžiama pinigų iš Užimtumo fondo ir Europos socialinio fondo vienam asmeniui apmokyti ir kokia yra gaunama grąža t.y. kiek Valstybės biudžetui ir socialinio draudimo fondui tenka pajamų nuo įsidarbinusių asmenų. Kadangi vidutinė mokymo trukmė yra 6 mėnesiai, išlaidos bus skaičiuojamos 6 mėnesių laikotarpiui.

Šaltinis: Lietuvos darbo birža

18 pav. Profesinio mokymo išlaidos

18 paveiksle pateikiama informacija, kiek per mėnesį vienam asmeniui išleidžiama pinigų, kiek vienam asmeniui išleidžiama per 6 mėn. (imama vidutinė profesinio mokymo trukmė) ir kiek per 6 mėn. vidutiniškai buvo išleista 4983 profesinio mokymo programos baigusiams ir įsidarbinusiems asmenims.

Taigi po programos baigimo įsidarbino 4983 asmenys, tai yra 33,6 proc. nuo visų profesinio mokymo programą baigusiu asmenų. Šiems beveik 5 tūkst. bedarbių apmokyti buvo išleista beveik 74 mln. Lt.

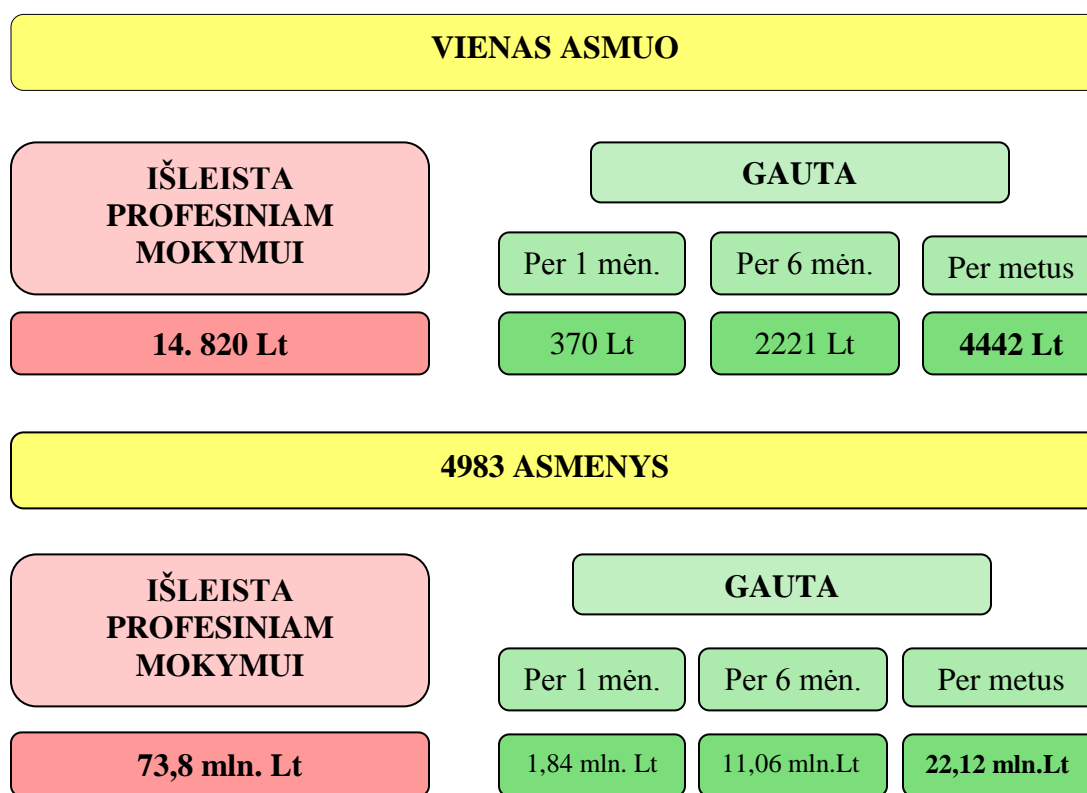
Bedarbiui, kuris po profesinio mokymosi integruojasi į darbo rinką, dažniausiai mokamas minimalus darbo užmokestis.

Taigi į valstybės biudžetą už vieną po profesinio mokymo įsidarbinusį asmenį vidutiniškai sumokama – 121,5 Lt / mėn arba 1458 Lt / 1 m.

Į socialinio draudimo fondą už vieną asmenį darbdavys sumoka 248,64 Lt / mėn arba 2983,68 Lt / 1 m.

Taigi susumavus gauname, kad per metus į Valstybės biudžetą ir socialinio draudimo fondą už vieną dirbantį ir minimalų darbo užmokestį gaunantį asmenį (800 Lt) sumokama 4441,68 Lt.

Pagal atliktus skaičiavimus gauname, kad projekte „Bedarbių užimtumo didinimas“ vienam asmeniui apmokyti išleidžiama vidutiniškai 14,82 tūkst. Lt, o iš įsidarbinusio asmens valstybė gauna 4441,68 Lt per metus (žr. 19 pav.). Vadinasi žmogus, baigęs profesinio mokymo programą turėtų dirbti daugiau nei tris metus, kad valstybei atsipirktų lėšos išleistos mokymams.

Šaltinis: Lietuvos darbo birža

19 pav. Profesinio mokymo išlaidų ir gaunamos naudos palyginimas

Projektas „Bedarbių užimtumo didinimas“ pradėtas vykdyti 2008 m. birželio 2 d. ir išlaidos yra skaičiuojamos visam projekto laikotarpiui. Šiuo atveju akcentuojama būtent tai, kiek asmenų dalyvavo programoje ir kiek tiems asmenims per projekto įgyvendinimo laikotarpį buvo išleista pinigų.

Be viso to reikia įvertinti ir tai, kad projekte dalyvavo 13469 asmenys ir iš jų neįsidarbinę liko 8486 asmenys, jiems apmokyti buvo išleista maždaug 125 mln. Lt, tačiau pagrindinis tikslas nepasiektas.

Vadinasi iš šios išleistos sumos buvo gaunama tik socialinė nauda asmeniui ir galbūt didesnės perspektyvos įsidarbinti ateityje, tačiau realių pajamų valstybė iš to negauna.

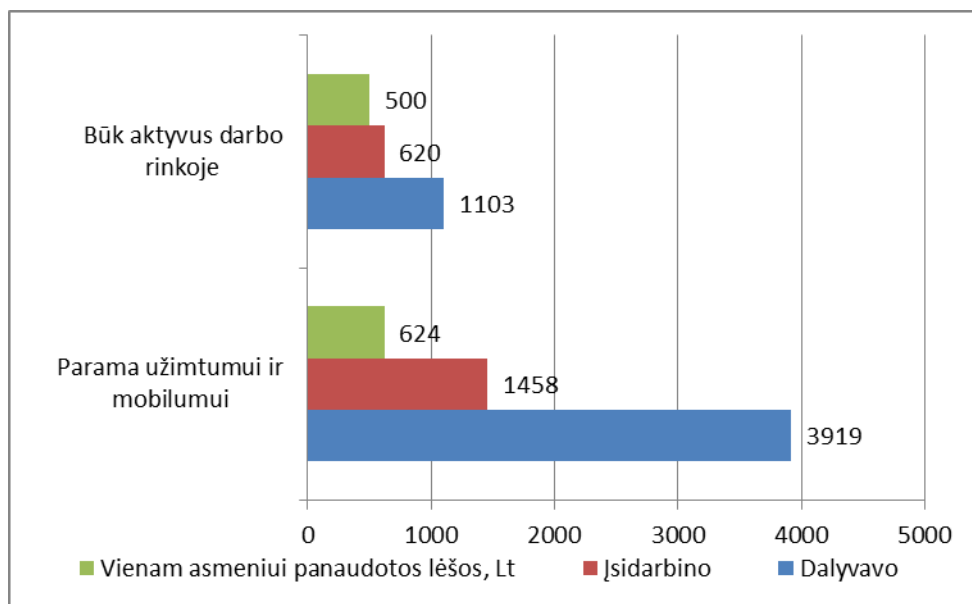
Be visa kita, pateikti skaičiavimai rodo, jog darbo jėgos apmokestinimas Lietuvoje yra labai didelis, todėl galima teigti, jog tai atima iš smulkiojo verslo galimybes steigti naujas darbo vietas, nes smulkiajame versle darbo jėgos išlaidos gali sudaryti net iki 80 proc. pačios paslaugos savikainos.

3.3.5. Įdarbinimas subsidijuojant

Įdarbinimu subsidijuojant siekiama padėti įsitvirtinti darbo rinkoje papildomai remiamiems bedarbiams ir įspėtiems apie atleidimą iš darbo darbuotojams, mokant darbdaviams subsidijas darbo užmokesčiui. Įdarbinimą subsidijuojant teikia šie iš Europos socialinio fondo finansuojami projektai:

- Parama užimtumui ir mobilumui;
- Būk aktyvus darbo rinkoje;

20 paveiksle pateikti dviejų ESF projektų, teikiančių įdarbinimo subsidijuojant paslaugas, duomenys.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis 10 priedu

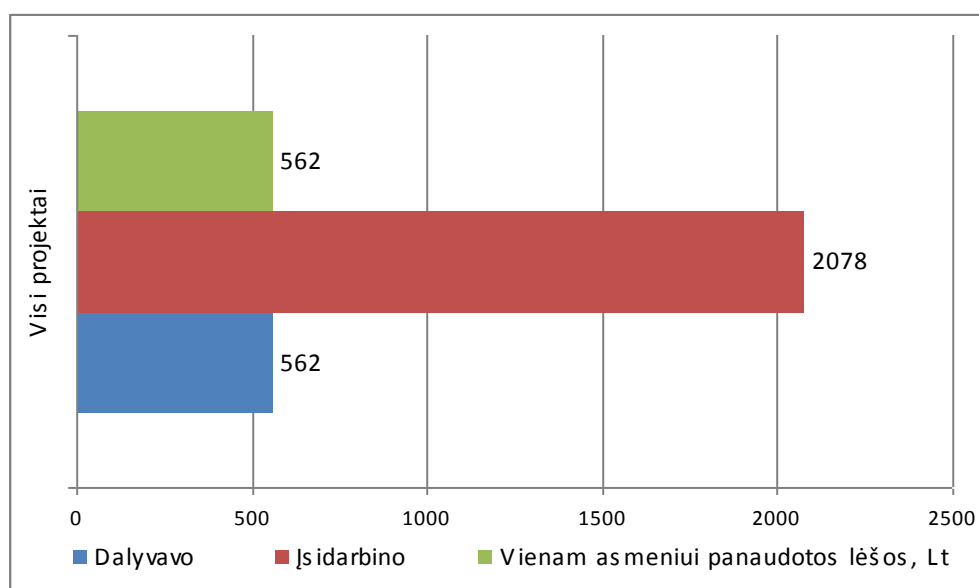
20 pav. ESF finansuojami projektai, teikiantys įdarbinimo subsidijuojant paslaugas

Paveiksle pateikti duomenys, kiek asmenų dalyvavo Europos socialinio fondo finansuojamuose ir Lietuvos darbo biržos organizuojamuose projektuose, teikiančiuose darbo vietų subsidijavimo paslaugas, kiek asmenų liko dirbti po programos pabaigos ir vidutinės vieno mėnesio išlaidos vienam asmeniui.

Projekto „Parama užimtumui ir mobilumui“ vidutinė trukmė yra 6,6 mėn., vadinasi vienam asmeniui projekto įgyvendinimo laikotarpiu skiriama 4119 lt.

Projekto „Būk aktyvus darbo rinkoje“ vidutinė trukmė 9 mėn., vadinasi vienam asmeniui projekto įgyvendinimo laikotarpiu skiriama 4500 Lt.

Kitame paveiksle pateikiami duomenys kiek abiejuose projektuose, finansuojančiuose darbo vietų subsidijavimą, dalyvavo asmenų, kiek po programos pabaigos liko ir toliau dirbti (žr. 21 pav.).

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis 10 priedu

21 pav. Įdarbinime subsidijuojant dalyvavusių ir įsidarbinusių asmenų skaičius

Taigi projektuose dalyvavo 5022 asmenys. Iš programą baigusiu asmenų, toliau įmonėse dirbti pasiliko 2078 asmenys. Vidutiniškai vienam asmeniui per mėnesį išleidžiama 562 Lt.

Projektų nauda. Po projekto pabaigos dirbti liko 41 proc. programoje dalyvavusių asmenų, likusieji 59 prc. asmenų toliau dirbti įmonėse, kur darbo vietos projekto laikotarpiu buvo subsidijuojamos, nepasiliko.

Lėšos. Projekto laikotarpiu buvo išleista 21 mln. Lt. Projektų tikslas yra padėti darbo ieškantiems asmenims įsitvirtinti darbo rinkoje. Kadangi turime duomenis, kad toliau dirbti pasiliko 41 proc. asmenų,

tai vadinasi tikslas buvo įgyvendintas tik dalinai, nes likusieji 59 proc. dalyvių darbo rinkoje neįsitvirtino. Taigi galima teigti, kad jog 2078 asmenys įsitvirtintų darbo rinkoje buvo išleista 8,7 mln. Lt.

Išanalizavus darbo vietų subsidijavimo rezultatus ir juos pasiekti panaudojamas lėšas, galima teigti, kad šie projektai įgyvendinami neefektyviai. Tai dar vienas pavyzdys apie valstybės taikomą darbo rinkos politiką, kad didelės lėšos nukreipiamos ne ta linkme. Įgyvendinami projektai neužtikrina pastebimo nedarbo lygio šalyje sumažėjimo.

Nedarbo mažinimas siejamas su darbo vietų subsidijavimu, perkvalifikavimu, mokymais. Naujas darbo vietas padėtų skurti darbo kodekso supaprastinimas.

Atlikus valstybės darbo rinkos politikos tyrimą, galima teigti, kad viena iš nedarbo priežasčių yra tai, kad valstybė nedarbą mažina darbo vietų subsidijavimu, mokymais, tačiau ne steigdama naujas darbo vietas ar skatindama smulkųjį verslą mažinant mokesčius.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

Atlikus mokslinės literatūros analizę, padarytos tokios išvados:

- Nedarbo sąvoka literatūroje apibrėžiama kaip situacija visuomenėje, šalyje, kai tam tikra dalis darbingų jos gyventojų negali ar nenori dalyvauti kuriant valstybės ekonominį produktą, tai situacija, kada tam tikra dalis darbingų gyventojų, neturi darbo, o kartu ir pragyvenimo šaltinio.
- Nedarbo lygis yra vienas iš pagrindinių valstybės ekonominės būklės rodiklių, kuris padeda kiekybiškai įvertinti nedarbą Lietuvoje. Bedarbių skaičių ir nedarbo lygį šalyje nustato Statistikos departamentas, kuris atlieka darbo jėgos tyrimus, ir Lietuvos darbo birža, kuri vykdo teritorinę bedarbių apskaitą. Lietuvos darbo birža ir Statistikos departamentas bedarbio sąvoką traktuoja skirtingai, dėl šios priežasties skiriasi nedarbo lygio skaičiavimo metodika ir šių dviejų institucijų pateikiami rodikliai nesutampa.
- Galima išskirti tris nedarbo tipus: frikcinis, struktūrinis ir ciklinis nedarbas. Ciklinis ekonomikos nuosmukis, dėl kurio atsiranda ciklinis nedarbas, yra laikinas reiškinys, su kuriuo galima kovoti pinigų politikos priemonėmis. Tuo tarpu frikcinio ir struktūrinio nedarbo problemos sprendimas yra žymiai sudėtingesnis, priklausantis nuo sudėtingų politinių ir socialinių sprendimų priėmimo. Lietuvoje yra susidaręs struktūrinis nedarbas – dauguma bedarbių neatitinka darbdavių keliamų reikalavimų.
- Nedarbo priežastys yra nagrinėjamos remiantis neoklasikine ir keinsistine teorijomis, kurios pateikia visiškai skirtingas nedarbo priežastis. Svarbiausia nedarbo priežastis, anot neoklasikų, yra laisvosios rinkos funkcionavimo ribojimas. Keinsistai teigia priešingai, anot jų, nedarbą šalyje lemia sumažėjusi prekių ir paslaugų paklausa ir ją sekantis ekonomikos nuosmukis, kurį gali sureguliuoti teisinga valstybės fiskalinė ir pinigų politika.
- Nedarbo nuostoliai tiek žmogui, tiek valstybei yra dideli: nesukuriamas potencialiai įmanomas nacionalinis produktas, didėja emigracija, smunka pragyvenimo lygis, prarandama kvalifikacija, didėja nusikalstamumas, todėl svarbu, kad valstybė, kovodama su nedarbu, atsižvelgtų į šį reiškinį sukeliančius veiksnius ir jo pasekmes ir naudotų veiksmingas priemones (verslo aplinkos gerinimas, darbo santykių liberalizavimas) nedarbui mažinti.

Tyrimo išvados ir pasiūlymai:

- Bendrojo vidaus produkto mažėjimas ekonomikos nuosmukio metu paaiškina 46 proc. nedarbo lygio sklaidos (šiuo atveju didėjimo), vadinasi Lietuvoje aukštą nedarbo lygį lemia ne tik

ekonomikos ciklinis svyravimas, bet ir kitos priežastys: darbo vietų trūkumas, valstybės darbo rinkos politika, kuri nėra orientuota į darbo vietų skaičiaus didinimą. Sprendžiant nedarbo problemą turėtų būti didinamas darbo vietų skaičius.

- Valstybės taikomos priemonės, tokios kaip profesinis mokymas ar darbo vietų subsidijavimas, yra neefektyvios, nes jos teikia labiau socialinę nei ekonominę naudą. Šios priemonės nedaro įtakos nedarbo priežastims, o kovoja su reiškiniu pasekmėmis.
- Siekiant mažinti nedarbą, reikėtų remti tokias įmones, kuriose yra aukštas darbo užmokestis, kadangi tokiose įmonėse paprastai gaminama konkurencinga produkcija. Lietuvoje situacija yra priešinga. Norint įdarbinti kuo daugiau bedarbių, labiausiai remiamos darbo vietos, kur mokamas minimalus darbo užmokestis.
- Lietuvoje planuojama didinti minimalųjį darbo užmokestį, tačiau norint sumažinti nedarbo lygį šalyje, šis sprendimas nebūtų teisingas, nes įmonės arba atleistų dalį darbuotojų taupydamos kaštus, arba tiesiog bankrutuotų. Todėl siekiant didinti darbo vietų skaičių, o kartu ir mažinti nedarbo lygį Lietuvoje, minimalus mėnesinis atlygis ekonomikos nuosmukio metu turėtų būti mažinamas. Galima išskirti dvi prieštaringas nuomones minimaliojo darbo užmokesčio mažinimo klausimu. Pirma - Lietuvoje ir taip žemas darbo užmokestis, todėl jo mažinimas tik padidintų socialines problemas. Antra - mažesnis minimalus darbo užmokestis žmogui gali padėti išsaugoti darbo vietą, nors ir gaunant mažesnes pajamas.
- Be ekonomikos nuosmukio, aukštą nedarbo lygį šalyje lemia netinkama valstybės darbo rinkos politika. Valstybė daug dėmesio ir lėšų skiria asmenų perkvalifikavimui ar darbo vietų išlaikymui teikiant subsidijas, bet ne skatindama smulkųjį verslą, per sumažintus mokesčius, steigti naujas darbo vietas.
- Darbo jėgos apmokestinimas Lietuvoje yra pakankamai didelis ir tai atima iš smulkiojo verslo galimybes steigti naujas darbo vietas, nes smulkiajame versle darbo jėgos išlaidos gali sudaryti net iki 80 proc. pačios paslaugos savikainos. Todėl vienas iš būdų, nuo kurio būtų galima pradėti mažinti nedarbą yra darbo jėgos apmokestinimo mažinimas, darbo santykių liberalizavimas. Pradėti verslą Lietuvoje yra sunku, tačiau geros verslo sąlygos savaime gali padidinti darbo vietų skaičiaus augimą šalyje. Todėl galima teigti, kad jei būtų sudarytos palankesnės sąlygos kurti verslą, aukštas nedarbo lygis ir jo keliamos problemos Lietuvoje sumažėtų.

LITERATŪRA

1. Bartosevičienė V., Stukaitė D., Ekonominės statistikos praktikumas: mokomoji knyga. – Kaunas: Technologija, 2004. – 116 p. – ISBN 9955-09-548-2
2. Bendrasis vidaus produktas. Požymiai: metai. <http://db1.stat.gov.lt/statbank/default.asp?w=1280> [žiūrėta 2011-03-01]
3. Darbo ir socialinių tyrimų institutas. Darbo rinkos profesinio mokymo ekonominis ir socialinis efektyvumas bei rekomendacijos profesinio mokymo vykdymo efektyvumo didinimui bei praktinio mokymo kokybės gerinimui / Užsakovas: Lietuvos darbo birža <http://www.ldb.lt/Informacija/Apie/MoksliniaiTyrimai/UserDispForm.aspx?ID=7> [žiūrėta 2011-02-20]
4. Darbo ir socialinių tyrimų institutas. Darbo rinkos terminai ir sąvokos. – Vilnius: Leidykla „Agora“, 1998. – 159 p. – ISBN 9986-633-21-4
5. Darbo jėga, užimtumas ir nedarbas. Požymiai: amžius, gyvenamojo vietovė, lytis, metai. <http://db1.stat.gov.lt/statbank/default.asp?w=1280> [žiūrėta 2011-03-01]
6. ESF finansuojamas projektas „Bedarbių užimtumo didinimas“ http://www.ldb.lt/Informacija/ESParama/Puslapiai/Bedarbiu_uzimtumo_didinimas.aspx [žiūrėta 2010-09-20]
7. ESF finansuojamas projektas „Parama neįgaliesiems“ http://www.ldb.lt/Informacija/ESParama/Puslapiai/esf_parama_neigaliesiems.aspx [žiūrėta 2010-09-20]
8. ESF finansuojamas projektas „Parama užimtumui ir mobilumui“ http://www.ldb.lt/Informacija/ESParama/Puslapiai/esf_parama_uzimtumui_mobilumui.aspx [žiūrėta 2010-09-20]
9. Gallie D. ir kt. Social consequences of unemployment: an East-West comparison // Journal of European Social Policy, 2001, vol. 11, no. 39 p. 39-54 <http://esp.segepub.com/cgi/content/abstract/11/1/39> [žiūrėta 2010-10-15]
10. Glossary: labour force http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Glossary:Labour_force [žiūrėta 2010-09-09]
11. Gruževskis B. Apie reemigraciją galime tik pasvajoti // alfa.lt: internetinis naujienų žurnalas : [elektroninis išteklius]. 2010 11 01/ 19:31. Vilnius, 2010, p. 1. – URL:

- http://www.alfa.lt/straipsnis/10418774/?Gruzevskis..apie.reemigracija.galime.tik.pasvajoti=2010-11-01_19-31
12. Gruževskis B. Ilgalaikės nedarbo pasekmės jaunimo socialinei raidai // Išplėstinis JRT posėdis. Vilnius, 2009 http://www.jrd.lt/go.php/lit/Isplestinis_JRT_posedis_Jaunimo_nedarbas/614 [žiūrėta 2010-11-15]
 13. Koskienė N. Kam naudingas statistinis melas apie nedarbą? <http://www.ekonomika.lt/naujiena/kam-naudingas-statistinis-melas-apie-nedarba-2318.html?page=2> [žiūrėta 2011-01-10]
 14. Laisvos ir užimtos darbo vietos. Laisvų darbo vietų lygis. Požymiai: ekonominės veiklos rūšis, įmonių dydžio grupė, metai. <http://db1.stat.gov.lt/statbank/default.asp?w=1280> [žiūrėta 2011-03-01]
 15. Laskienė D. Nedarbo lygio ir gamybos augimo ryšys: Lietuvos atvejis // Ekonomika ir vadyba. – Kaunas: Kaunos technologijos universitetas, 2009, Nr. 14, p. 857-862. – ISSN 1822-6515
 16. Lietuvos laisvosios rinkos institutas. 16-asis Lietuvos ekonomikos tyrimas: 2005/2006, 2005 http://www.lrinka.lt/index.php/analitiniai_darbai/16_asis_lietuvos_ekonomikos_tyrimas_20052006_1/2391;from_topic_id;5091 [žiūrėta 2011-01-02]
 17. Lietuvos laisvosios rinkos institutas. 18-asis Lietuvos ekonomikos tyrimas: 2006/2007, 2006 http://www.lrinka.lt/index.php/analitiniai_darbai/18_asis_lietuvos_ekonomikos_tyrimas_20062007_1/3824;from_topic_id;61 [žiūrėta 2011-01-02]
 18. Lietuvos laisvosios rinkos institutas. 5-asis Lietuvos ekonomikos tyrimas: 1999/2000, 2000 http://www.lrinka.lt/index.php/analitiniai_darbai/5_asis_lietuvos_ekonomikos_tyrimas_19992000_2/2380;from_topic_id;61 [žiūrėta 2011-01-02]
 19. Lietuvos laisvosios rinkos institutas. 6-asis Lietuvos ekonomikos tyrimas: 2000/2001, 2000 http://www.lrinka.lt/index.php/analitiniai_darbai/6_asis_lietuvos_ekonomikos_tyrimas_20002001_1/2381;from_topic_id;61 [žiūrėta 2011-01-02]
 20. Lietuvos laisvosios rinkos institutas. 7-asis Lietuvos ekonomikos tyrimas: 2000/2001, 2001 http://www.lrinka.lt/index.php/analitiniai_darbai/7_asis_lietuvos_ekonomikos_tyrimas_20002001_2/2382;from_topic_id;61 [žiūrėta 2011-01-02]
 21. Lietuvos laisvosios rinkos institutas. Kaip mažinti nedarbo lygį Lietuvoje?, 2009 http://www.lrinka.lt/n/index.php/analitiniai_darbai/llri_analize_kaip_mazinti_nedarbo_lygi_lietuvoje/5408 [žiūrėta 2010-01-02]

22. Lietuvos Respublikos sveikatos draudimo įstatymas.
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=388727 [žiūrėta 2011-02-02]
23. Lietuvos Respublikos užimtumo rėmimo įstatymas.
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=387493 [žiūrėta 2011-01-10]
24. Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymas.
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=378767 [žiūrėta 2010-11-15]
25. Lindbeck A. Unemployment – structural, 1999
http://74.125.155.132/scholar?q=cache:iELUDOFzC3sJ:scholar.google.com/+Assar+Lindbeck+1999+unemployment&hl=lt&as_sdt=0 [žiūrėta 2010-11-15]
26. Martinkus B. ir kt. Darbo išteklių ekonomika ir valdymas: vadovėlis. – Kaunas: Technologija, 2000. – 184 p. – ISBN 9986-13-853-1
27. Martinkus B., Beržinskienė D. Lietuvos gyventojų užimtumo ekonominiais aspektais: monografija. – Kaunas: Technologija, 2005. – 171 p. – ISBN 9955-09-957-7
28. Mihajlovic D., Zivkovic S. Challenges of globalization // Perspectives of Innovations, Economics & Business. – Serbia, 2011, vol. 7, no. 1, p. 5-7. – ISSN 1804-0527
29. Paulavičius K.B., Darbo rinka: mokymo priemonė. – Vilnius: Vilniaus Pedagoginis universitetas, 1998. – 63 p. – ISBN 9986-869-32-3
30. Rakauskienė O.G. Valstybės ekonominė politika (fiskalinė, užsienio prekybos ir socialinė politika): monografija. – Vilnius: MRU leidybos centras, 2006. – 768 p. – ISBN 9955-19-032-9
31. Simanavičienė A., Užkurytė L. Pokyčiai darbo rinkoje ekonominio nuosmukio metu: Lietuvos atvejis // Ekonomika ir vadyba. – Kaunas: Kaunos technologijos universitetas, 2009, Nr. 14, p. 940-946. – ISSN 1822-6515
32. Skamaročienė V. Nedarbo lygio rodiklio skaičiavimas, 2010.
<http://www.stat.gov.lt/uploads/blog/1291713337.pdf> [žiūrėta 2010-09-09]
33. Snieška V., Čiburienė J. Makroekonomika: vadovėlis. – Kaunas: Technologija, 2001. – 615 p. – ISBN 9986-13-935-X
34. Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. Darbo jėga, užimtumas ir nedarbas 2009. – Vilnius, 2010. – 50 p. – ISSN 2029-3712
35. Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. Demografijos metraštis 2009. – Vilnius, 2009. – 222 p. – ISSN 1392-9984

36. Stulgienės A. ir Daunorienės A. Migracijos poveikis darbo jėgos rinkos pusiausvyrai // *Ekonomika ir vadyba*. – Kaunas: Kauno technologijos universitetas, 2009, Nr. 14, p. 984-992. – ISSN 1822-6515
37. Tsaliki Persefoni V. Economic development and unemployment: do they connect? // *International Journal of Social Economics*. – Greece, 2009, vol. 36, no. 7, p. 773 - 781
38. Tvirbutas S. Minimali alga – lazda su dviem galais // *delfi.lt: internetinis naujienų žurnalas* : [elektroninis išteklius]. 2011 02 18/ 00:02. Vilnius, 2011, p. 1-2. – URL:
<http://verslas.delfi.lt/business/minimali-alga-lazda-su-dviem-galais.d?id=42132215>
39. Vidutinis mėnesinis darbo užmokestis. Požymiai: sektorius, metai.
<http://db1.stat.gov.lt/statbank/default.asp?w=1280> [žiūrėta 2011-03-01]
40. Wonnacott P., Wonnacott R. *Makroekonomika* / 4th ed. – Kaunas: Litterae Universitatis, 1994. – p. 418 – ISBN 9986-475-02-3
41. Žukauskas V. Mitas apie mažą minimalų darbo užmokestį Lietuvoje // *marketnews.lt: internetinis naujienų žurnalas* : [elektroninis išteklius]. 2010 08 27. Vilnius, 2010, p. 1. – URL:
http://www.marketnews.lt/komentaras/mitas_apie_maza_minimalu_darbo_uzmokesti_lietuvoje;co mid=3652

Paliūnaitė E. Nedarbas ir jo atsiradimo priežastys Lietuvoje / Viešojo sektoriaus ekonomikos magistro baigiamasis darbas. Vadovas lekt. dr. I. Panovas. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Ekonomikos ir finansų valdymo fakultetas, 2011. – 66 p.

ANOTACIJA

Magistro baigiamajame darbe išanalizuota ir įvertinta kokios priežastys lemia aukštą nedarbo lygį Lietuvoje, kokią įtaką nedarbui turi valstybės vykdoma darbo rinkos politika ir pateikti siūlymai kaip būtų galima spręsti nedarbo problemą Lietuvoje. Pirmojoje darbo dalyje teoriniu aspektu tiriamos nedarbo priežastys, pateikiama nedarbo samprata, analizuojami nedarbo tipai, nedarbo pasekmės žmogui ir šalies ekonomikai, aptariama kaip Lietuvoje didinamas užimtumas ir mažinamas nedarbas. Antrojoje dalyje pateikiama nedarbo priežasčių tyrimo metodologija. Trečiojoje dalyje atliekamas nedarbo priežasčių Lietuvoje tyrimas. Analizuojama kaip bendrasis vidaus produktas, laisvų ir užimtų darbo vietų skaičius lemia nedarbo lygį. Nagrinėjama kaip valdžios priimami sprendimai veikia nedarbo lygį šalyje.

Pagrindiniai žodžiai: nedarbas, nedarbo priežastys, nedarbo lygis, bedarbis.

Paliūnaitė E. Unemployment and the reasons of its origination in Lithuania / Master's Work in Public Sector Economics. Supervisor assoc. lekt. dr. I. Panovas. Vilnius: Faculty of Economics and Finance Management, Mykolas Romeris University, 2011. 66 p.

ANOTATION

This master thesis analyzes and evaluates the reasons which determine high level of unemployment in Lithuania, also the impact of government labor market policy on unemployment and provides the suggestions how unemployment problem should be solved in Lithuania. The first part examines the theoretical point of unemployment reasons, the concept and types of unemployment, consequences of unemployment to human and economy of the state. There are also discussed how employment are increased and unemployment reduced in Lithuania. The second part presents the methodology of the research about causes of unemployment. In the third part the research of unemployment causes is presented. There is analyzed how the gross domestic product, the number of job vacancies and occupied jobs also government decisions influence the level of unemployment in the country.

Key words: unemployment, causes of unemployment, unemployment rate, unemployed.

Paliūnaitė E. Nedarbas ir jo atsiradimo priežastys Lietuvoje / Viešojo sektoriaus ekonomikos magistro baigiamasis darbas. Vadovas lekt. dr. I. Panovas. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Ekonomikos ir finansų valdymo fakultetas, 2011. – 66 p.

SANTRAUKA

Su nedarbo problema susiduria ne tik Lietuva, bet ir Europos Sąjungos valstybės. 2011 m. pradžioje užfiksuota, kad Lietuva yra trečia pagal nedarbo lygį Europos Sąjungoje. Nedarbo lygis – vienas iš pagrindinių rodiklių, parodančių šalies ekonominę būklę, todėl svarbu išnagrinėti kokios priežastys lemia aukštą nedarbo lygį šalyje. Nedarbo problema šiuo metu šalyje yra labai aktuali, nes šalyje yra didelis skaičius asmenų, neturinčių darbo, o tai blogina šalies ekonominę būklę. Pagrindinė tiriamojo darbo problema, yra aukštas nedarbo šalyje lygis ir jo augimą lemiančios priežastys, kurios yra susijusios ne vien tik su ekonomikos nuosmukiu, kaip dažniausiai bandoma paaiškinti, bet ir su valstybės vykdoma politika. Tyrimo objektas – priežastys, lemiančios nedarbo lygį šalyje. Tikslas – nustatyti, kokios priežastys lemia aukštą nedarbo lygį šalyje. Uždaviniai: išstudijuoti darbo jėgos, nedarbo sampratą, nedarbo lygio šalyje nustatymą, aptarti kokie yra nedarbo tipai, atskleisti kokios yra nedarbo priežastys ir aukšto nedarbo lygio pasekmės, aprašyti kaip Lietuvoje didinamas užimtumas ir mažinamas nedarbo lygis, ištirti, kokios priežastys lėmė nedarbo lygio augimą, atlikus nedarbo priežasčių analizę, pateikti išvadas ir pasiūlymus kaip būtų galima spręsti nedarbo problemą. Moksliniame darbe iškeliamos tokios hipotezės: aukštą nedarbo lygį Lietuvoje lemia ekonomikos nuosmukis, prasidėjęs 2008 metais, aukštą nedarbo lygį šalyje lemia ne tik ekonomikos nuosmukis, bet ir valstybės vykdoma politika.

Moksliniame tiriamajame darbe įgyvendinant uždavinius taikomi tyrimo metodai: lietuvių bei užsienio autorių mokslinės, ekonominės literatūros studijos ir analizė, statistinių duomenų analizė, grafinis statistinių duomenų vaizdavimas, palyginimas, koreliacinė regresinė analizė.

Pirmoji iškelta hipotezė, kad aukštą nedarbo lygį šalyje lemia tik ekonomikos nuosmukis, buvo atmesta, nes atliktas tyrimas parodė, jog ekonomikos nuosmukio metu bendrasis vidaus produktas paaiškina tik dalį nedarbo lygio. Antroji hipotezė buvo priimta, nes nedarbo lygį šalyje lemia ne tik ekonomikos nuosmukis, bet ir kitos priežastys: darbo vietų trūkumas, valstybės darbo rinkos politika, kuri nėra orientuota į darbo vietų skaičiaus didinimą. Sprendžiant nedarbo problemą turėtų būti didinamas darbo vietų skaičius. Valstybės taikomos priemonės, tokios kaip profesinis mokymas ar darbo vietų subsidijavimas, yra neefektyvios, nes teikia labiau socialinę nei ekonominę naudą. Šiuo atveju smulkaus verslo skatinimas per sumažintus mokesčius būtų tikslingesnis, nes prisidėtų prie darbo vietų skaičiaus didinimo.

Darbą sudaro tokios dalys: įvadas, mokslinės literatūros apžvalga, metodologinė dalis, nedarbo priežasčių tyrimas, išvados ir pasiūlymai. Darbo pabaigoje literatūros sąrašas, anotacija, santrauka lietuvių ir anglų kalbomis, priedai.

Paliūnaitė E. Unemployment and the reasons of its origination in Lithuania / Master's Work in Public Sector Economics. Supervisor assoc. lekt. dr. I. Panovas. Vilnius: Faculty of Economics and Finance Management, Mykolas Romeris University, 2011. 66 p.

SUMMARY

The problem of unemployment is serious not only in Lithuania but as well as in other EU countries. In the beginning of 2011 Lithuania was the third in the EU by the level of unemployment. The level of unemployment is one of the key indicators reflecting the country's economic situation so it is important to consider the reasons for the high level of unemployment in the country. Recently unemployment problem is very serious because of the big number of people having no job and it is also worsen economical situation of the state. The main problem analyzed in this research work is high level of unemployment and the reasons which cause the increase of this indicator which are related not only with economical downturn which is the most common explanation but also with government policy. The object of this research is the reasons which determine the unemployment level in Lithuania. The goal - to identify the reasons for the high level of unemployment in the country. Objectives: to study the concept of labor force, measurement of unemployment level; to determine the reasons consequences of high unemployment level; to describe how employment is being increased and the level of unemployment is reduced in Lithuania; to study the reasons with caused the increase of unemployment level; following on the research of unemployment reasons to give the findings and suggestions how the unemployment problem should be solved in Lithuania.

This research is placed on the following hypotheses: a high level of unemployment in Lithuania is caused by the economic downturn that began in 2008, a high level of unemployment in the country is determined not only to the economic downturn, but also state policy. To implement these objectives following methods of reached are used: study of Lithuanian and foreign authors literature, the study and analysis of economical literature, analyses of statistical data, graphical representation of statistical data, comparison, correlation and regression analysis.

The first hypothesis says that high level of unemployment is caused only of economical recession. This hypothesis was rejected because the study showed that during the recession, gross domestic product

just partly explains the unemployment. The second hypothesis was accepted because the level of unemployment in the country is determined not only to the economic downturn, but also to other reasons: lack of employment opportunities, state labor market policy that isn't focused on increasing the number of jobs. To solve the unemployment problem, the number of job vacancies should be increased. State means to reduce unemployment such as vocational training or job subsidies are inefficient because they offer more social benefit, not economical. In this case, the promotion of small business through tax reductions would be beneficial for jobs increase.

This paper work consists of the following components: introduction, literature review, methodological part of the reason the unemployment survey, conclusions and recommendations. In the end of the thesis, the list of literature, annotation, summary in Lithuanian and English languages, appendixes is presented.

PRIEDAI

1 lentelė. Darbo jėgos struktūra

Darbuotojų skirstymas	Struktūriniai požymiai
Pagal ekonomines veiklas	Pramonė, žemės ūkis, statyba, prekyba, kitos ūkio šakos
Išsilavinimą	Aukštasis, aukštesnysis, vidurinis, nepilnas vidurinis
Kvalifikaciją	Aukštos kvalifikacijos, kvalifikuotas, mažai kvalifikuotas, nekvalifikuotas
Profesiją arba specialybę	Darbininkai, technikai, inžinieriai, ekonomistai, teisininkai ir kt.
Lytį	Vyrai, moterys
Amžių	Nuo 14 iki 24
	25 - 34
	34 - 44
	45 - 54
	55 - 59
60 ir vyresni	
Nuosavybės sektorių	Privatus, kooperatinis, akcinis, valstybinis
Užimtumo laipsnį	Užimti, užimti nepilną darbo savaitę, sezoniniai darbuotojai, bedarbiai

Šaltinis: Paulavičius, 1998, p. 8

2 lentelė. BVP ir nedarbo lygio dinamika 1998-2010 m.

Metai	BVP, mlrd. Lt	Nedarbo lygis
1998	45,02	13,2
1999	43,89	14,6
2000	45,74	16,4
2001	48,64	17,4
2002	52,07	13,8
2003	56,96	12,4
2004	62,70	11,4
2005	72,06	8,3
2006	82,79	5,6
2007	98,67	4,3
2008	111,48	5,8
2009	91,53	13,7
2010	94,63	17,8

Šaltinis: Statistikos departamentas

3 lentelė. BVP ir nedarbo lygio dinamika 2008 m. III ketv. - 2010 m. IV ketv.

Metai	BVP, mlrd. Lt	Nedarbo lygis
2008, III ketv.	29,86	5,9
2008, IV ketv.	28,36	7,9
2009, I ketv.	21,22	11,9
2009, II ketv.	23,99	13,6
2009, III ketv.	23,42	13,8
2009, IV ketv.	22,90	15,6
2010, I ketv.	20,38	18,1
2010, II ketv.	23,90	18,3
2010, III ketv.	25,12	17,8
2010, IV ketv.	25,22	17,1

Šaltinis: Statistikos departamentas

4 lentelė. Laisvos ir užimtos darbo vietos 2005-2010 m.

Metai	Laisvos darbo vietos, %	Užimtos darbo vietos, %
2005	0,65	99,35
2006	1,54	98,46
2007	2,02	97,98
2008	1,67	98,33
2009	0,50	99,50
2010	0,61	99,39

Šaltinis: Statistikos departamentas

5 lentelė. Nedarbo lygio ir darbo vietų skaičiaus dinamika 2005-2010 m.

Metai	Darbo vietos, mln.	Nedarbo lygis, %
2005	1,22	8,30
2006	1,27	5,60
2007	1,32	4,30
2008	1,33	5,80
2009	1,17	13,70
2010	1,10	17,80

Šaltinis: Statistikos departamentas

6 lentelė. Lietuvos darbo biržos ir Statistikos departamento pateikiamas nedarbo lygio rodiklis 1998-2010 m.

Metai	Registruotų bedarbių ir darbingo amžiaus gyventojų santykis, % (Lietuvos darbo birža)	Bedarbių santykis su darbo jėga, % (Statistikos departamentas)
1998	5,6	13,2
1999	7,4	14,6
2000	10,2	16,4
2001	11,1	17,4
2002	9,7	13,8
2003	8,1	12,4
2004	6,8	11,4
2005	4,8	8,3
2006	3,4	5,6
2007	3,2	4,3
2008	3,4	5,8
2009	9,4	13,7
2010	14,5	17,8

Šaltinis: Statistikos departamentas

7 lentelė. Statistikos departamento ir Lietuvos darbo biržos pateikiamas bedarbių skaičius

Metai	Registruoti bedarbiai, tūkst.	Bedarbiai, tūkst.
1998	113,7	226,7
1999	148,7	249
2000	204,9	273,7
2001	223,5	284
2002	198,4	224,4
2003	167	203,9
2004	142,5	184,4
2005	100,8	132,9
2006	73,2	89,3
2007	67,3	69
2008	73,4	94,3
2009	203,1	225,1
2010	312,1	291,1

Šaltinis: Statistikos departamentas

8 lentelė. Nedarbo lygio ir MMA dalies VDU rodikliai 1998-2010 m.

Metai	MMA dalis VDU	Nedarbo lygis, %
1998	46,90	13,2
1999	45,70	14,6
2000	46,50	16,4
2001	46,00	17,4
2002	44,30	13,8
2003	42,15	12,4
2004	42,77	11,4
2005	41,14	8,3
2006	37,45	5,6
2007	38,67	4,3
2008	38,00	5,8
2009	40,30	13,7
2010	41,40	17,8

Šaltinis: Statistikos departamentas

9 PRIEDAS

9 lentelė. ESF finansuojami, profesinio mokymo paslaugas teikiantys, projektai (dalyvavimas, įsidarbinimas, lėšų panaudojimas)

	Bedarbių užimtumo didinimas	Parama užimtumui ir mobilumui	Parama neįgaliesiems	Viso
Dalyvavo:	13469	281	38	13788
Įsidarbino:	4983	1	3	4987
Vienam asmeniui panaudotos lėšos, Lt:	14820	2804,4	8418	8680,8
Vidutinė trukmė:	6	3,8	6	

Šaltinis: Lietuvos darbo birža prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos

**10 lentelė. ESF finansuojami, įdarbinimo subsidijuojant paslaugas teikiantys, projektai
(dalyvavimas, įsidarbinimas, lėšų panaudojimas)**

	Parama užimtumui ir mobilumui	Būk aktyvus darbo rinkoje	Viso
Dalyvavo:	3919	1103	5022
Įsidarbino:	1458	620	2078
Vienam asmeniui panaudotos lėšos, Lt:	624	500	562
Vidutinė trukmė:	6,6	9	

Šaltinis: Lietuvos darbo birža prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos